

KOROM MIHÁLY

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága és a nemzetgyűlési választások

1944. december 12-ével, amikor a kora reggeli órákban Debrecenbe érkeztek a volt moszkvai magyar küldöttek, valóban új, a szovjet fővárosban véglegessé vált és az antifasiszta nagyhatalmak hozzájárulását is élvező magyar kormányalakítási tervet közvetlen megvalósításának szakasza kezdődött el.

A terv, illetve az elképzelések valóráváltásának munkálatai bizonyos értelemben ugyan már a hazafelé tartó különvonaton megkezdődtek. 9-én este, először a 7-i elindulás óta, a designált magyar miniszterelnök és miniszterek szalonkocsijában megjelent Szuszajkov vezérezredes, és megindultak a moszkvai döntések megvalósítására irányuló tervezetek. 10-én már „reggeltől estig tanácskoztak Miklósnál a leendő magyar kormány tagjai”.¹ Gerő Ernő ezekre a tanácskozásokra közvetlenül utalt vissza: „A kormány összetételéről — írta-1972. május 15-én a szerző kérdéseire — Puskin nagykövettel folytattunk megbeszéléseket, főként Debrecenben, mert az úton még nem tudtuk, hogy kikkel lehet számolni.”² Sőt, a moszkvai tervnek nemcsak a konkrét megvalósításáról folyt megbeszélés itt, hanem már a jobb pozíciókért is megindult a horthysta csoport tagjai között. „A vonaton azonban más irányban is megindultak tárgyalások és — az intrikák is”, jegyzi meg a debreceni Krónikás könyv is.³ A konkrét eredményeket is hozó munka azonban valóban csak Debrecenben indulhatott meg, mégpedig rögtön december 12-én két vonalon is. Ennek első lépése a Szovjetunióból érkezett valamennyi magyar és szovjet felelős személyiség, valamint a helyi, debreceni, s más városokból való demokratikus vezetők kölcsönös bemutatása volt, s a különböző már kialakult elképzelések és a lehetőségek összevetése a Moszkvától hozott konkrét tervekkel, majd ezt követően a Debrecenben kialakuló és egységessé váló magyar részletes terv folyamatos egyeztetése a szovjet megbízottakkal azért, hogy a végrehajtásban segítségüket biztosítsák. Mindkét területen azonnal és párhuzamosan is indult a tevékenység, mégis az első volt időben Debrecenben a jelentősebb, mert enélkül nehéz lett volna egységes magyar álláspontot kialakítani. A két csoport, a Moszkvából érkezettek és a helyiek, kapcsolatának megteremtését a szovjet katonai városparancsnokság intézte. Mégpedig úgy, hogy mivel a Nemzeti Bizottság éppen ülésezett, innen hívták ki még ebéd előtt a megbízott polgármestert, dr. Vásáry Istvánt,

¹ Paál J.—Radó A.: A debreceni feltámadás. Második kiadás. (Debrecen). 1947. 151—152, és Nemes József naplója. 1944. dec. 9-i és 10-i bejegyzések.

² PI Arch. H—g—127 Gerő Ernő visszaemlékezése.

³ Paál—Radó: i. m. 152.

⁴ Nemess József naplója. 1944. dec. 10-i bejegyzés.

azzal, hogy magas rangú szovjet személyek kívánnak vele tanácskozni. A megbeszélés Vásáryval azonnal meg is indult. Rajta kívül azon Szuszajkov vezérezredes, Csefcsenkov altábornagy, Puskin követ és Grigorjev követségi titkár — aki egyben tolmácsolt is — vett részt.⁵ Figyelemre méltó körülmény, hogy a hivatalos szovjet szervek és megbizottak most is a helyi állami vezetővel vették fel az érintkezést, nem pedig a Nemzeti Bizottsággal. Ennek az előzőekből következtethetően csak az a jelentősége, hogy a szovjet fél az egész antifasiszta koalíció és a hatékonyabb németellenes harc érdekeit vette figyelembe, s ezek mindegyike a lehető legszélesebb németellenes összefogáson alapuló magyar tömörülést követelte meg, benne a bizonyos németellenes feladatokat vállaló újjászerveződő volt horthysta államapparátus egyes részeit is.

Magáról a megbeszélésről Vásáry polgármester még 1947-ben a következőképpen számolt be: „Az urak (a fennebb felsorolt szovjet személyek — K. M.) egész röviden azt a kérdést intézték hozzám, vázoljam az állapotokat és mondjak el őszintén mindent. Én ennek a kérelemnek eleget is tettem, és amikor beszédem végére értem, elmondtam azt is, hogy mint közigazgatási ember, a magam részéről kívánatosnak tartanám, hogy valami történjék az egységes közigazgatás lehetővé tétele érdekében. Egészen nyíltan megmondtam azt is, hogy az lenne a helyes, ha a felszabadult országrészekben egy kormányserű szerv alakíttatnék.” Vásáry tájékoztatója „közel három óráig” tartott és a végén a szovjet vezérezredes megjegyezte: „azért voltak kíváncsiak a véleményemre — folytatódik tovább a polgármester idézett beszámolója —, mert ők tudni akarják, hogy milyen gondolataik vannak a vezető embereknek és hogyan képzelik el ők a kibontakozás útját.” Vásárynak pedig arra a véleményére, hogy „jó lenne valami kormányfélét létesíteni”, a tábornok a következőket válaszolta: „Ha a magyarok ezt akarják, akkor én megmondhatom magának, hogy mi azért jöttünk ide, hogy ebben segítségükre legyünk. Különben is mindjárt találkozni fog Miklós Béla vezérezredessel, akivel majd tárgyalhat e kérdésről tovább.”⁶

Ezután a megbeszélés után valóban rövid idő múlva, délután 4 óra körül Vásáry megismerkedhetett Miklós Bélával és Gerő Ernővel. Ezután már csak hármasban tárgyaltak tovább. Vásáry szerint: „Gerő Ernő és Miklós Béla ismertették velem a tervüket. A kibontakozás első állomása az, hogy egy bizottságot kell alakítani, amely gondoskodik arról, hogy a felszabadított Tiszántúlon megválasszák egy ideiglenes nemzetgyűlés tagjait, ez a nemzetgyűlés Debrecenben ül össze tanácskozásra és itt alkotmányos formában megválasztja a kormányt. Nyomban felkértek engem arra, hogy a nemzetgyűlési képviselőválasztásokat előkészítő bizottság elnöki tisztjét vállaljam el és ennek a kérésnek azonnal eleget is tettem.”⁷ Ez az egyetértést hozó hármas megbeszélés azzal ért véget, hogy még ugyanazon a napon este szélesebb keretek között folytatják tovább.

E döntés alapján tartották meg 12-én este az aznap már harmadik tárgyalást. Ezen Vásáryn kívül már a debreceni Nemzeti Bizottság elnöke, Juhász Nagy Sándor, Révész Imre református püspök és néhány jeles egyetemi tanár, valamint a Moszkvából érkezett magyarok többsége is részt vett.⁸ Erről a tanácskozásról már több napló, illetve visszaemlékezés tanuskodik. Révész püspök napló-

⁵ *Paál—Radó*: i. m. 153.

⁶ Uo. 153—154.

⁷ Uo. 154.

⁸ Lásd Révész püspök naplóját (Idézi *Paál—Radó*: i. m. 155). továbbá Nemess J. naplója. 1944. dec. 12-i bejegyzés és Vörös Tibor naplója. 1944. dec. hó 12-i bejegyzés (Lásd: Hadtörténeti Intézet Levéltára. — A továbbiakban HIL. Vörös Naplója.)

jában a következőket írta a megbeszélések tartalmáról: „Oroszok nélkül tárgyalunk. Gerő Ernő vitte a szót, . . . előadta azt a tervet, hogy Debrecen, Szeged, Békéscsaba és Hódmezővásárhely városokból összeül itt Debrecenben egy előkészítő bizottság, amelyben a szociáldemokrata, kommunista, kisgazda és radikális pártok képviselői vesznek részt és ez a bizottság megállapítja az elveket és módokat, amelyek mellett néhány nap alatt a Tiszavidék és a Duna-Tisza-közének városaiból össze lehet állítani egy ideiglenes nemzetgyűlést. Ez a nemzetgyűlés december 21-én — tehát kilenc nap múlva — itt, Debrecenben tartaná első ülését, megválasztaná a kormányt és a különböző intézkedések meghozatala után együttmaradna mindaddig, amíg végleges országgyűlést alakítani nem lehet.”⁹ A naplójában még 1944-ben papírra vetettek Révész Imre egy 1955-ben írt, visszaemlékezéseit is tartalmazó tanulmányában a következő igen lényeges résszel egészítette ki az 1944. december 12-i esti értekezlet állásfoglalását illetően: „*ez a nemzetgyűlés ideiglenes kormányt választ, ezt felruhazza az állami főhatalommal, maga pedig, a nemzeti és állami szuverénitás hordozójaként, mindaddig együtt marad, amíg az országterület teljes felszabadulása után általános titkos választásokkal meg nem lehet alakítani a szuverénítás teljességével bíró, demokratikus alkotmányozó és törvényhozó népképviselőlet*”¹⁰ (kiemelés — K. M.).

Még többről tájékoztat a fenti értekezletet illetően Vörös János naplója. Vörös vezérezredes ugyan nem vett részt a megbeszélésen, mert katonai kérdésekről folytatott tanácskozást ekkor, de másnap a kommunisták részletesen, a fő kérdéseket pontokba szedve, tájékoztatták, s ezt le is diktálta naplójába. Így a szóban forgó kérdésekről a 13-i bejegyzésben a következőkről olvashatunk. „11,30. Gerő, Nagy Imre és Gábor urak tájékoztattak a 12-én Miklós vezérezredes lakásán megtartott tárgyalás eredményéről. Megbeszélésre került.” Ezután első pontban a fentiekben már ismertetett előkészítő bizottságra vonatkozó Gerő javaslatot találjuk a következő kiegészítéssel: Ezen előkészítő bizottság vezetője Vásáry polgármester lesz. Ő csak azután volt hajlandó ezt vállalni, miután az idősebb Révész püspök és Juhász-Nagy volt igazságügyminiszter is akarták ezt. Kizárólag tapíntatból nem akarta, mint fiatalabb az ő tudtuk nélkül ezt vállalni.”

Vörös naplója második pontként a nemzetgyűlés összehívásának kérdésében a határidőre, a formára, majd tartalomra vonatkozóan tett javaslatokat és az ezekhez fűzött észrevételeket adja vissza. Az utóbbihoz Juhász-Nagy aggályát jegyezte fel a rövid választási időt illetően, különösen akkor, ha a választás nem csak formális lesz, „hanem ez a már felszabadított területek népakarata”. Még élesebben fogalmazta meg ezeket az aggályokat Révész Imre 1955-ben. „Minkünk debrecenieknek csak az előkészítő tervnek az a része hangzott az első hallásra kissé hihetetlenül, hogy a nemzetgyűlés megnyitása december 21-re tervezetik, tehát az előkészítés munkálataira, a felszabadult területeken való közhírré tételre, a képviselők megválasztására és Debrecenbe gyűjtésére csak alig több, mint egy hét áll majd rendelkezésre. . . Hogyan lehet elképzelni ennek a merész tervnek nyolc nap alatti megvalósítását megfelelő szállító és híradó eszközök hiányában — azután tulajdonképpen *kik* fognak és *kikből* fognak választani képviselőket, még hozzá egyik napról a másikra? ! Gerő Ernőék nyugodtan . . . végighallgatták aggodalmainkat, s azután így szóltak: »Higgyék el

⁹ Idézi Paál—Radó: i. m. 155.

¹⁰ Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből. Bp. Akadémiai kiadó. 1955. Révész Imre: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány. 139—140.

nekünk az urak, hogy ha egyszer nem a régi sablonokat, hanem a végveszélyben forgó hazát és nemzetet látjuk magunk előtt, sok mindent meg tudunk csinálni, amiről azelőtt még csak nem is álmodtunk. Mink ebből már kemény iskolát jártunk ki, és egészen bizonyosan hisszük, hogy ha nem a formákra, hanem a lényegre, nem a múltra, hanem a jelenre és a jövőre, nem a mellékszempontokra, hanem magára az ügyre nézünk: a dolog menni fog.”¹¹

Vörös naplója szerint Juhász-Nagy kérdésesnek ítélte meg azt is, hogy a javasolt módon összehívandó nemzetgyűlés eléggé demokratikus lesz-e. „A nemzetgyűlés összetétele megfelelő lesz-e? Nehogy reakciós, megkötő elemek kerüljenek ide — mondotta —, akik a munkát csak meg akarják majd akasztani, pedig itt minden percért kár.” Ez a fajta aggodalom csak akkor lett volna jogos, ha az új nemzetgyűlési választásokat kizárólag a régi államapparátusra és a korábbi szervezetekre bízta volna. A kialakult demokratikus népmozgalom azonban annak is biztosítékát adta, hogy az új nemzetgyűlés ne jobboldali, sőt reakciós küldöttekből álló szervezet legyen. Szó esett még az előkészítő bizottság tagjairól is e problémakörrel kapcsolatban, de arról véglegesen csak később döntöttek, amikor a többi városból annak leendő tagjai megérkeztek.

Az 1944. december 12-i esti tárgyalások következő, Vörösnél a 3. pontban levő igen fontos állásfoglalása Horthyt, illetve az ország államfőjének a kérdését érintette. „3. Juhász az államfő kérdését vetette fel. Lesz-e államfő? Jelenleg az államfő Horthy Miklós. Megállapodásra jutottunk — adja vissza Vörös naplója a vele közölt döntést —, hogy amikor az egész ország fel lesz szabadítva és amikor az egész ország képviselői jelen lesznek, a magyar nép akarata fog majd teljesülni. Ha Horthy Miklós kormányzót akarja, úgy ez fog jönni, ha királyt akar, az; ha köztársaságot akar, úgy az lesz. A magyar nép fog dönteni erre vonatkozóan. Juhász-Nagy a kormányzó úr ellen foglalt állást” — jegyezte fel végül Vörös a kommunisták közlését.

A kormányzó, illetve államfő kérdéséről Révész püspök is feljegyezte naplójában a kialakított álláspontot. A probléma fontosságára való tekintettel ezt is idézzük. „Juhász Nagy Sándor azt kérdezte — írja —: hogy állunk Horthyval és felvetették-e az államfő kérdése, mire úgy Dálnoki Miklós Béla, mint Gerő Ernő kijelentették, hogy Horthy hogy- és hollétéről nem is tudnak, az államfői kérdés pedig semmiféle formában nem fog felvetetni.”¹¹

Horthy, illetve az államfő, vagy végső soron az államforma kérdésének ez a továbbra is árnyalt kezelése, és az ideiglenesség megszűnése utáni időben történő eldöntés álláspontja még esetleg segíthetett a mind szélesebb németellenes összefogás megteremtésében. A magyar demokratikus és németellenes erőknél ez a kompromisszumos álláspontja alapjaiban hasonlított az olasz, a román és más országok haladó erőinek ebben az időben elfoglalt hasonló elképzeléséhez. Az eltérés csak annyi, amennyire az olasz, illetve a román király, vagy királyság szerepe is eltért pozitív irányba a Németországgal, a fasiszmussal való szakítás terén a magyar király nélküli királyság, ill. Horthy teljesítményétől. Azonban nemcsak a népi-forradalmi erők leendő királyság és Horthy ellenes álláspontja nem volt kétséges már 1944 decemberében sem, hanem kétségtelen volt az is, hogy az ilyen jellegű elképzeléseket az igazán demokratikus polgári erők is elvetik. Erre jó példa Juhász Nagy Sándor fent idézett álláspontja is. Tehát csak egy igen szűk réteg esetleges csatlakozása és az antifasiszta nyugati hatalmak nézőpontjának szem előtt tartása miatt történt az idézett állásfoglalás. Az lehe-

¹¹ Idézi *Paál—Radó*: i. m. 155.

tővé tette, talán jobban a királyság nem azonnali kategórikus elvetése, hogy bizonyos egyházi és földbirtokos körök is csatlakozzanak az új kibontakozás munkájához, esetleg csak helyeseljék azt, vagy csak semleges módon, ne forduljanak vele szembe. A „Horthy-kérdés” már ekkor nem játszott különösen nagy szerepet, még a volt horthysta katonatisztek körében sem. Elfogadhatónak tűnik Balogh Istvánnak a korabeli légkört is visszatükröző megfogalmazása e kérdésről. „A három tábornok egymástól félt. Ezért nem szakítottak előbb Horthyval. Őket már moszkvai tartózkodásuk alatt sem érdekelte külön-külön Horthy, de nem mertek ellene mondani semmit. Tulajdonképpen Horthytól rangban, anyagiakban már mindent megkaptak, számukra Horthy már sokat egyénileg nem jelentett. Visszajövet Magyarországra az új közegben vita és gondolkodás nélkül elfogadták a Horthy nélküli kormányt. A »királyi« címhez és egyéb jogfolytonosságot jelentő címekhez, rangokhoz való ragaszkodás nem azonos a Horthyhoz való ragaszkodással, sok esetben éppen egy fricska Horthynak, pl. a »királyi« szó.”¹² A Horthyra való hivatkozást a tábornokok már eddig is zömmel csak az egymás közötti rivalizálásban alkalmazták vélt hatalmi megbiztatásuk kiindulópontjául. Mindezek következtében Horthy, illetve az államforma kérdésében 1944. december 12-én kialakított, a döntést elhalasztó álláspont nem jelentett elvi engedményt a demokratikus erők részéről. Sőt, az idő nemcsak az esetleges abból fakadó előnyöket érlelhette meg, hanem a haladó erők javára dolgozott azáltal is, hogy azok még jobban megerősödvé és az ország szuverénitását mind teljesebben megkapva, később még biztosabban számolhatták fel a feudalizmus maradék intézményét, a királyságot és Horthy uralmával együtt egész reakciós rendszerét is.

A december 12-i esti megbeszélésen döntés született a leendő nemzetgyűlés ülésének helyére vonatkozóan is. Ez a kérdés Vörös idézett naplójában a 4. pontban szerepel. „Révész püspök felajánlotta a Református Kollégium oratóriumát.”¹³ Maga a püspök e kérdésről a következőket írta: „Az én javaslatomra ott nyomban elhatároztuk, hogy az összeülő nemzetgyűlés a református kollégium oratóriumában tartja tanácskozásait, ugyanott, ahol 1849 elején ülésezett a magyar országgyűlés.”¹⁴

A kommunisták által beterjesztett javaslatokat a tárgyaló partnerek, ha nem is vita és — a megvalósítási idő rövidegét nézve — kétkedések nélkül, de végső soron elfogadták. Azokat beterjesztőik olyan körülményekkel, hittel és meggyőződéssel tették meg az ország megmentése érdekében, hogy nem lehetett kitérni előle. Ezt érezve írta Révész Imre a következőket a kommunisták 12-én este kifejtett tevékenységéről. „Minckünk ennek hallatára arra kellett gondolnunk: lám, ezek az emberek mennyi mindenben mentek keresztül, amit mi még csak meg sem kóstoltunk, s mennyire szeretik és féltik annak a magyar hazának a holnapját, amelynek vétkes tegnapja kivette őket magából — bizony érdemes lesz nekik hinnünk és a dolgot megpróbálnunk!”¹⁵

A fentiekkel a nemzetgyűlési választásokat előkészítő bizottság megte-remtéséhez, elvégzendő feladatai megszabásához és a legfontosabb további teendők felrajzolásához az egyetértő álláspontok kialakultak már 12-én. A tanácskozás azonban csak azzal érhetett véget, hogy az Előkészítő Bizottságot formálisan csak akkor lehet létrehozni, ha megérkeznek a különböző városokból

¹² Dr. Balogh István írásbeli válasza a szerző kérdéseire.

¹³ III. Vörös Naplója.

¹⁴ Idézi Paál—Radó: i. m. 155.

¹⁵ Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből. 140.

az abba meghívott tagok. A tárgyalásokat is csak velük együtt lehet tovább folytatni, s megérkezésük a munka elkezdésének is feltétele. Mind a szovjet szervek, mind pedig a magyar szervezők felhívták az új, a demokratikus magyar hatalom megteremtésének munkálataiba már bekapcsolódottak figyelmét arra, hogy a lehetséges határokig tartsák szigorúan titokban e munkálatokat, nehogy annak híre idő előtt az ellenség tudomására jusson, és az repülőtémadást vagy helyi diverziós pusztítást tudjon szervezni. Vagyis, az előkészítést végző személyekre és az előkészítés helyeire vonatkozóan, mai szóval élve, hírzárlatot rendeltek el. Ezért még Debrecen lakossága sem volt tájékoztatva előre az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Kormány szervezésének előkészítő munkáiról.

1944. december 12-én még két megbeszélésre került sor Debrecenben. Az egyikben magyar katonai kérdésekről, a másikon pedig az előkészítő munkálatok technikai lebonyolításáról tárgyaltak. Az elsőt a designált honvédelmi miniszter, Vörös János és 1—2 a közvetlen környezetéhez tartozó tiszt folytatta 12-én este Szuszajkov és Csefcsenkov tábornokkal és Puskin követtel. A magyar tábornok naplója bejegyzése szerint azt kérte, hogy a magyar hadsereg felállítására azonnal kapjon lehetőséget. A szovjet tárgyaló partnerek egyetértéssel fogadták a magyar kérést és megállapodtak abban, hogy a magyar szervezési elveknek megfelelően állítják majd fel a magyar seregtesteket és azokat zsákmanóvált magyar, illetve német fegyverekkel látják el. Abban is egyetértés történt, hogy mihelyt az első hadosztályt megszervezték, azonnal be is vethetik a németek elleni harcba. Az új magyar hadsereg állományát e tárgyaláson történt megállapodás szerint a magyar katonai vezetés a következő négy területről szervezi: 1. az 1944. október 15-e után átállt tisztekből és katonákból, 2. a korábban szovjet fogságba került magyar katonákból önkéntes jelentkezés alapján, 3. a még német-nyilas uralom alatt levő, de a most és ezután kiadandó felhívásokra átállók közül és végül 4. a felszabadult területeken toborzással önként jelentkezőkből. A szovjet tárgyaló fél a magyar kéréssel való egyetértéséről és a szovjet kormányhoz támogatólag való továbbításáról biztosította Vörös tábornokot.¹⁶ Ennek a tanácskozásnak az alapján már 13-án egy újabb, átállásra szólító felhívást készítettek Debrecenben, valamennyi ismertebb személy aláírásával, és Vörös is egy újabb parancsot bocsátott ki.

Ez a katonai tanácskozás ugyan tisztázott igen sok kérdést, de közvetlenül ennél sokkal több eredménnyel nem járt egyelőre. Mégis valamennyire mutatta a magyar cselekvési akaratot ezen a téren. A szovjet, illetve az antifasiszta nagyhatalmak katonapolitikája — úgy tűnik — egyre inkább olyan irányú változáson ment keresztül az idő előrehaladásával, amely nem annyira egy harcbavethető új magyar hadsereg *gyors* megteremtését szorgalmazta, hanem szinte csak a még német oldalon levő magyar seregtestek kikapcsolását, átállítását. Az új magyar hadsereg felállítása így tovább húzódott, a létrehozandó új magyar kormány hivatalos kérésének az útjára terelődött, illetve a fegyverszüneti egyezmény megkötésének a függvényévé vált. „A fegyveres alakulatra vonatkozólag a mi eddigi elképzeléseinkkel szemben — közölte Rákosi Moszkvából a változó szovjet álláspontot rögtön az Ideiglenes Kormány létrehozása után, december 25-én Gerőnek írt levelében — az új kormánynak kell formális javaslatlall fellépnie.” Egy ilyen kérés, illetve javaslat nélkül még a magyar partizánok sem jöhettek a Szovjetunióból azonnal haza és nem állhattak a kormány rendelkezésére.¹⁷

¹⁶ HIL. Vörös naplója.

¹⁷ PI Arch. 274—7/13. Rákosi Máttyás 1944. dec. 25-i levele Gerő Ernőnek.

A német hadigépezet szétzúzásának előrehaladásával tehát kezdett kibontakozni annak a negatív hatása, hogy Magyarország 1944 őszén nem fordult fegyveresen a fasiszta Németország ellen. Kezdett már csökkenni a Szovjetunió szemében is annak a jelentősége katonai téren, hogy feltétlenül részt vegyenek a most átálló volt német csatlós országok a hitlerizmus fegyveres szétzúzásában.

A nyugati nagyhatalmak pedig tulajdonképpen soha sem szorgalmazták túlságosan a volt német szövetséges országok fegyveres bekapcsolódását a Németország elleni harcba. Olaszország esetében sem követelték azt meg a fegyverszüneti feltételekben, bár kifejezték, hogy az esetleges ilyen harcot pozitívan fogják majd értékelni, anélkül, hogy Olaszországot „hadviselő partnerüknek” elismernék. Bár később, 1943 őszén, amikor hadat is üzent Németországnak, a szövetségesek Olaszországot ugyan nem szövetségesnek, de oldalukon „hadat viselő félnek” ismerték el.¹⁸ Ugyanakkor Románia erélyes szembefordulását Hitlerrel ők is örömmel fogadták. Ezért volt annak nagy jelentősége, hogy Románia saját elhatározásából, a fegyverszünet megkötése előtt már aktívan háborúba lépett Németország ellen. Így nem kellett erre a fegyverszüneti előírással kötelezni! Bulgária és Magyarország esetében a nyugati szövetséges hatalmak — miután ezen országoknak a Németország elleni valóban aktív háborúba lépése a velük való fegyverszüneti tárgyalásokig húzódott — vissza akartak térni az általuk alkalmazott olasz formához. Sőt, a Magyarország számára kidolgozandó fegyverszüneti feltételekhez, Stettinus, az USA ügyvezető külügyminisztere 1944. november 28-án, az angol állásponttal egyetértően többek között a következőket írta kormánya moszkvai ügyvivőjének: „Az USA külügyminisztériuma egyetért azzal, hogy a bolgár fegyverszüneti feltételek 1. cikke, mint model kívánatosabb a román fegyverszüneti feltételek megfelelő cikkénél. *El szeretnénk kerülni minden olyan implikációt, miszerint Magyarország megkapja a hadviselő partner formális státuszát*”¹⁹ (kiemelés — K. M.). Ez a nyugati álláspont is negatívan hatott a Szovjetunióban már 1944 decemberében és később annak eldöntésénél, hogy Magyarországot hogyan kapcsolják be a Németország elleni háborúba.

Az 1944 augusztusi önálló román fellépés és az azt követő háború a fasiszta koalíció ellen még azt eredményezte, hogy Románia a szeptember 12-én kelt fegyverszüneti egyezményben olyan megfogalmazású státuszt kapott, ami szerint formálisan elismerték a győztes hatalmak, hogy Olaszországhoz hasonlóan 1943 őszétől, az oldalukon harcol. Vagyis, Románia „... a Szövetséges hatalmak oldalán háborúba lépett és háborút fog folytatni Németország és Magyarország ellen ... függetlenségének és felségjogainak helyreállítására...”, amely célból nem kevesebb, mint 12 hadosztályt állít csatasorba, — szól a román fegyverszüneti egyezmény első pontja.²⁰ A Bulgáriával megkötött 1944. október 28-i fegyverszüneti egyezmény — annak ellenére, hogy bolgár hadseregek részt vettek országuk és kelet-jugoszláv területek megtisztításában, felszabadításában —

¹⁸ Lásd Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britania kormányfőivel. 1941—1945. Bp. I. köt. 1958. Churchill 1943. aug. 18-i üzenete Sztálinnak. 172—176. Továbbá *Carteggio: Churchill—Stálin' 1941—1945.* Milano. Bonetti. 1965. 213. Churchill 1943. szept. 21-i üzenete Sztálinnak és *Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918—1945.* Közg. és Jogi Kiadó Bp. 1966. 543—545.

¹⁹ Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers (1944) III. kötet. United States Government Printing, Office. Washington. 1965. 930—931.

²⁰ Orosz—román fegyverszüneti egyezmény. Józsa Béla Athenaeum Kiad. Kolozsvár. 1945. 3—4.

már nem tartalmaz ilyen megfogalmazást és nem is ír elő számszerint megjelölt bolgár hadosztályokat német-ellenes bevetésre. A bolgár fegyverszüneti egyezményben Bulgária katonai kötelezettségeit a következőként szabták meg; „Bulgária kormánya elvállalja, hogy fenntart és elérhetővé tesz olyan százazföldi, tengeri és légi erőket, amilyeneket tőle megkívánnak szolgálatra a szövetséges (szovjet) főparancsnokság általános irányítása alatt.”²¹ Tehát már Bulgária sem kapta meg formálisan a szövetségesek oldalán hadviselő partner státuszát. Finnország után ez volt a második eset a volt német szövetséges országok sorában. Azonban ennek Bulgária esetében valóban csak formális jelentősége volt. Az még elsősorban a forradalmi erőket visszaszorítani szándékozó nyugati hatalmak manővereinek az eredménye. Ugyanis 1944 novemberében még mindig nagy jelentősége és katonai szükségessége volt annak, hogy az új bolgár rendszer azonnal és teljes erővel harcolni kívánt és tudott is a fasizmus ellen. Ennek alapján az illetékes szövetséges főparancsnokság, a *szovjet*, lehetővé tette, hogy 1944 november közepétől nem kevesebb mint 6 hadosztály, a mintegy 100 ezres első bolgár hadsereg részt vegyen Magyarország és Ausztria felszabadító harcaiban. Így gyakorlatilag Bulgária is „a szövetségesek oldalán hadat viselő féllé” vált. Magának a fegyverszünet szövegének a megfogalmazása azonban már Bulgária esetében is érzékeltette, hogy csökkenőben van annak a katonai jelentősége, hogy részt vesznek-e a volt csatlós országok a Németország elleni háborúban. Érződött ez a változás már december közepétől a szovjet politikában is. Különösen, ha nem hagyjuk figyelmen kívül, hogy a nyugatiak is erősebben felléptek már ekkor az ilyen katonai bevonás ellen! Ez is hozzájárult ahhoz, hogy már ekkor kevesebb figyelmet fordítottak Moszkvában is egy új magyar hadsereg felállítására. Ehelyett az 1944 december közepe utáni időkből *elsősorban* a német oldalon levő magyar csapatok bomlasztásával, azok átállításával szándékoztak eredményt elérni.

1944. december 12-ének lényeges eseménye még a szervező munkálatok technikai előkészítése és megkezdése volt. Ezt elsősorban a Magyarországon lévő felelős szovjet személyiségek és a magyar kommunisták közötti megbeszélések eredményezték. A kiindulópont itt is a szovjet politikai és katonai vezetők végtelen segítőkészsége volt, amelyre tulajdonképpen még Moszkvában, a legfelsőbb szinten is gondoltak. A december eleji szovjet—magyar előkészítő tárgyalásokra utalva írta Rákosi ezzel kapcsolatban e hó 25-i, Gerőnek szóló második levelében a következőket: „Annak idején úgy Szuszajkovnak mint Kuznyecovnak megmondták, hogy álljanak rendelkezétekre . . .”²²

Már a tárgyalások első napján megállapodás történt, hogy a 2. Ukrán Front hírközlő eszközeit is használva a helyi parancsnokságokkal felkutatják és másnap a hadsereg gépkocsijain Debrecenbe is szállítják az Előkészítő Bizottság tagjaiként szóba jött, más városokban található személyeket és azokat is, akiket az aktív munkába kívánnak bevonni. Ehhez a feladathoz a szovjet parancsnokságok már 12-én este hozzá is kezdtek. Azonnal kapcsolatot építettek ki Szegeddel, Hódmezővásárhellyel, Békéscsabával és még más városokkal is. A szegedi szovjet városparancsnokkal kiépített kapcsolat és a feladatok vele történt közlése utáni ottani eseményekről dr. Valentiny Ágoston szociáldemokrata megbízott polgármester még 1947-ben a következő felvilágosítást adta: „Kedden (1944. december 12-én — K. M.) éjszaka, talán elmúlt már éj-

²¹ Foreign Relations... 465.

²² PI Arch. 274—7/13. Rákosi Mátyás 1944. dec. 25-i második levele Gerő Ernőnek.

fél is, telefonon felhív a városparancsnok, majd személyesen is eljön hozzám egy előttem ismeretlen orosz őrnaggyal. Felvilágosítást kért tőlem, hogy egyes személyeket, közöttük a Szegeden tartózkodó moszkvaiakat, azután Balogh pátert és még néhány demokrata politikust hol találhatnak meg. Megadtam a felvilágosításokat, azután én is elmentem az orosz tisztekkel, egy orosz autóval segítettem összeszedni az embereket. Révait, Farkast, Vas Zoltánt és a többieket meg is találtuk. Valamennyien elmentünk a városparancsnokságra, ahonnan reggel (december 13-án — K. M.) hat óra körül elindultunk Debrecen felé. Hódmezővásárhelyen utaztunk át és ott — előre megállapított program szerint — felvettük az autóra Takács Ferenc volt országyűlési képviselőt is. A délutáni órákban érkezünk meg Debrecenbe...²³

Az Előkészítő Bizottság tagjainak, illetve a leendő választási megbízottaknak a felkutatása és Debrecenbe szállítása vagy a fenti módon történt, vagy csak egyszerűen megérkezett egy szovjet katonai gépkocsi és minden részletesebb indoklás nélkül beültették az illető személyt és vitték Debrecenbe. Ez történt Kecskeméten Molnár Erikkal is, aki erre a következőként emlékezett vissza: „Úgye előzetesen, . . . volt egy tanácskozás Debrecenben, ahol megállapítottuk a választások rendjét, lefolyását . . . (Molnár elvtárs mikor került Debrecenbe és hogyan került oda?) Erre a tanácskozásra hívtak meg. (Ki, milyen szerv?)

Hát az meglehetősen konspiratív módon ment, én magam se tudtam hová visznek, szovjet hadsereg által rendelkezésre bocsátott autón. Egy tiszt jött velem, aki nem árulta el, hogy hová megyünk.”²⁴

A tárgyalt módon összeszedett személyiségek december 13-án délután, koraeste vagy ezt követően meg is érkeztek Debrecenbe. Szegedről Balogh István, Erdei Ferenc, Komócsin Mihály és Valentiny Ágostonon kívül, akik az Előkészítő Bizottság tagjai is lettek, ekkor utazott Debrecenbe az MKP KV-nek eddig e városban tevékenykedett valamennyi még ott lévő tagja, amellyel tulajdonképpen a párt ideiglenesen Szegeden működő KV-je is áttette működési székhelyét Debrecenbe. Hódmezővásárhelyről Takács Ferenc és Oláh Mihály, Békéscsabáról pedig Gyöngyösi János lettek Debrecenben az EB tagjai. A felsoroltakon kívül olyanok is érkeztek ekkor Debrecenbe, akik ugyan nem lettek a paritás miatt az EB tagjai, de aktív választói munkát kaptak, választási megbízottak lettek. Ilyen volt Molnár Erik Kecskemétről és Karácsonyi Ferenc Hódmezővásárhelyről is.²⁵ Meg nem erősített visszaemlékezésekben olvashatjuk még azt is, mintha Orosházáról Kersztes Mihályt, Békéscsabáról Szobek Andrást és Nyíregyházáról Eröss Jánost is Debrecenbe vitték volna december 13-án. Mindenesetre, ha ezeknek bizonyosságára nincs is adatunk, de mint látni fogjuk, ők is kaptak megbízásokat Debrecenben választások lefolytatására különböző városokban.

1944. december 13-án, miután a többi város küldöttei is és adataik is a velük folytatott megbeszéléseken ismertté váltak, a kommunisták elkészítették Debrecenben az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága személyi összetételére vonatkozó javaslatukat. Ezzel együtt felmérték, hogy a katonai hely-

²³ Idézi Paál—Radó: i. m. 157.

²⁴ Molnár Erik 1965. aug. 12-i visszaemlékező válasza dr. Karsai Elek kérdéseire. Magyar Rádió Archivuma (MR A) D/2300/49—50.

²⁵ HIL. Vörös naplója. A Hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottság 1944. dec. 18-i rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve.

zettől és a kialakult helyi politikai élettől függően mely városokban, illetve helységekben lehetne nemzetgyűlési választásokat tartani, és a kijelölt települések szerint ajánlatokat tettek arra vonatkozóan is, hogy hol hány küldöttet lenne célszerű választani. Javaslatukban kijelölték a különböző helységekben lefolytatandó választásokra felkérendő és kiküldendő megbízottakat is. Elkészítettek még egy olyan kiáltványtervezetet is „A Magyar Néphez!” címmel, amelyet a választások megtartása érdekében az Előkészítő Bizottság adna ki. Mindezeket a javaslatokat még december 13-án Gerő Ernő, Miklós Béla és Vásáry István bizalmas 3-as tanácskozáson megtárgyalta és jóváhagyta. Az így előkészített anyagokat mindhárman aláírták, és egy naptári tervvel, s azzal a kéréssel együtt, hogy a szovjet katonai szervek a választás lebonyolításához szállító eszközök biztosításával nyújtsanak segítséget, levélként küldték el Szuszajkov vezéreztetésnek,²⁶ a 2. Ukrán Front haditanácsa tagjának, akit a szovjet kormány e kérdések vitelével megbízott Debrecenben.

E javaslatokról és a tanácskozásról, — az azon résztvevő polgári politikusok közléseire építve mondanivalóját — a már idézett debreceni Krónikás könyv a következőket írja: „A Bizottság (a nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága — K. M.) ülése előtt bizalmas tanácskozás volt Miklós Béla, Gerő Ernő és dr. Vásáry István között és ezen a tanácskozáson Gerő bemutatta azt a tervet, amelyet tulajdonképpen készen hozott magával Moszkvából, ahol azt Miklós Bélának elfogadták.” A Moszkvára való hivatkozás csak a nemzetgyűlésre, a választásokra és az előkészítő bizottságra vonatkozóan jogos. A fenti részletes neveket és városokat feltüntető javaslatok csak itthon, Debrecenben készülhettek és készültek is. Ezt egyébként az idézett munka további részei is igazolják. „E tervezet szerint a felszabadult területeken megtartják a képviselőválasztásokat és pedig úgy, hogy a nemzetgyűlés december 21-re tanácskozássra ül össze Debrecenben. A választások levezetését a terv a Nemzeti Bizottságokra kívánta bízni és Gerő Ernő hangsúlyozta, hogy ezek a Nemzeti Bizottságok paritásos alapon alakultak meg az egész felszabadított országrészen, azokban egyenlő arányban vettek részt a Kisgazda Párt, a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt. Gerő Ernő statisztikai adatokkal alátámasztott javaslatot terjesztett elő ezen a bizalmas megbeszélésen.”²⁷ *Úgy tűnik, hogy az új hatalom kiinduló alapjaként, a választásokat szinte kizárólag csak reájuk és a mögöttük álló demokratikus pártokra támaszkodva lefolytatandó — e tanácskozások során kerültek előtérbe, központi helyre a gyakorlati munkában a nemzeti bizottságok!*

Az idézett 3-as bizalmas tanácskozáson az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága összetételére vonatkozóan a következő „végleges” megállapodás történt:

²⁶ PI Arch. 274—9/1. Az 1944. dec. 13-án kelt. Miklós Béla, Gerő Ernő és Vásáry István által aláírt és Szuszajkovnak szóló levél másolata. A továbbiakban tartalmilag részleteiben is megvizsgálható levél négy pontba foglalva tartalmazza a javaslatokat. Az első pont az Előkészítő Bizottság összetételét sorolta fel és közölte, hogy megalakulása 14-én lesz. A mellékelte „Kiáltvány” szövege nyilvánosságra hozásának terve 15-ére szólt. A második pont azokat a városokat sorolta fel, amelyekben választásokat terveztek és az egyes helyeken megválasztandó küldöttek számát. Továbbá közli, az ekkor még 22—23-ára tervezett nemzetgyűlési ülés dátumát. A harmadik pont a különböző fenti városokba küldendő megbízottakra tett javaslatot, míg a negyedikben a szállítási eszközök biztosítását kérték az aláírók.

²⁷ *Paál—Radó*: i. m. 158.

Dr. Vásáry István Debrecen polgármestere, elnök, KGP tagja.
 Miklós Béla vezérezredes, pártonkívüli.
 Vörös János vezérezredes, pártonkívüli.
 Nagy Imre közgazdász, MKP. Kaposvár.
 Dr. Juhász Nagy Sándor volt igazságügyminiszter, Magyar Néppárt.
 Debrecen. Később pártonkívülinek vallotta magát.²⁸
 Dr. Bodnár János egyetemi tanár, rektor, PDP., Debrecen.
 Dr. Révész Imre református püspök, pártonkívüli, Debrecen.
 Dr. Tariska István orvos, Debrecen, MKP.
 Kovács János kőműves, Debrecen. SzDP.
 Dr. Valentiny Ágoston Szeged polgármestere. SzDP.
 Dr. Balogh István plébános, Szeged. KGP.
 Komócsin Mihály építőmunkás, MKP. Szeged.
 Gerő Ernő „közíró”, MKP. Budapest.
 Dr. Erdei Ferenc író, lapszerkesztő, Makó. NPP.
 Dr. Gyögyösi János tanár, KGP. Békéscsaba.
 Takács Ferenc kőműves, SzDP. Hódmezővásárhely.
 Oláh Mihály kőműves, MKP. Hódmezővásárhely.²⁹

1944. december 14-én a szovjet megbízottakkal egyeztetett naptári tervnek megfelelően s a javasolt összetételben meg is tartották az Előkészítő Bizottság formális és hivatalos alakuló ülését.³⁰ Annak ismertetése előtt azonban vizsgáljuk meg az EB összetételét. A párttagság szerinti összetétele messzemenően kifejezi azt, hogy benne a tényleges munkát a kommunisták végezték. A résztvevők közül 5 az MKP, 3-3 az SzDP és KGP, 1-1 az NPP, PDP és MN. tagja volt, 3-an pedig pártonkívüliek. A foglalkozási összetétel szerint az EB-ben 4 ügyvéd, illetve orvos, 4 munkás, 3 író, illetve újságíró, 2 katonatiszt, 2 tanár és 2 pap volt. Ez az összetétel biztosította a bizottság hatékony tevékenységét mind a nemzetgyűlési választások lebonyolítását, mind pedig a nemzetgyűlés ülésének az előkészítését és a személyek kiválasztását illetően. Bár az utóbbi feladathoz kissé nagy létszámúnak bizonyult az EB, ezért, mint látni fogjuk, a különböző funkciókra való személyek kiválasztásának és megbeszélésének a munkálataiba nem vonták be az egész bizottságot.

Az EB városok szerinti összetétele, bár ez különösen nagy szerepet nem játszott, — hiszen pl. a kecskeméti Molnár Erik a koalíciós összetétel megőrzése miatt ki is maradt a hivatalos bizottságból annak ellenére, hogy jelen volt Debrecenben annak megalakulásakor — a gyors megszervezés és a közlekedési nehézségek ellenére is viszonylag széles körű. Ha nem is számoljuk a volt emigráns kommunisták korábbi és a katonatisztek budapesti illetőségét, akkor is 5 magyar városból kerültek tagok az Előkészítő Bizottságba, köztük az akkori

²⁸ Juhász Nagy Sándor: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés személyi adatainak a megnyitás előtti összesítésekor a Magyar Néppárt tagjának mondotta magát (*Paál—Radó*: i. m. 18—19 és 21). Később az Ideiglenes Nemzetgyűlés hivatalos naplója szerint már pártonkívülinek. (Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. Hiteles kiadás. Athenaeum. Bp. 1946. 176).

²⁹ Mind a 17 nevet és az itt feltüntetett illetőségi helyet már a dec. 13-i, Szuszajkovnak küldött levél is tartalmazta. A pártállást és a foglalkozást a Nemzetgyűlési Napló (173—180) és *Paál—Radó*: i. m. 18—24 tartalmazza.

³⁰ Hogy ez valóban dec. 14-én volt, szemben a debreceni Krónikás könyv egyébként is bizonytalanak tűnő 13-i állításával (158) elég két korabeli naplófeljegyzésre utalni. Az egyik a Vörös naplója, amelynek dec. hó 14-i bejegyzése ad hírt az Előkészítő Bizottság e napi megalakulásáról, a másik Nemess J. naplója, 13-i és 14-i beírása is ezt erősíti meg.

második és harmadik legnagyobb magyar város, polgármesterével és NB-uk elnökével együtt. Mindezek maguk is növelték a választó városokban e szervezet tekintélyét.

Az EB 14-i alakuló ülésének első tette, — saját összetételének jóváhagyó tudomásul vételét követően — Vásáry István elnökké való egyhangú megválasztása volt. Az elnök ünnepélyes megnyitó szavai után Gerő Ernő beterjesztette hivatalosan is az eddig kialakított és elfogadott célkitűzéseket, majd konkrét javaslatokat tett a választások lebonyolítására. Ezeket a Krónikás könyv a következőként foglalta össze: „harmincnyolc község és város összesen kétszáz-tizenkét képviselőt küldjön a Debrecenben összeülő nemzetgyűlésbe. A választásokat a helyi Nemzeti Bizottságok vezessék le és az Előkészítő Bizottságra hárul az a feladat, hogy e 38 községet és várost meglátogassa, azokban a választásokat levezesse és nyomban a választások megtörténte után a megválasztott képviselőket el is hozza Debrecenbe, ahol közben az ittmaradt bizottsági tagok a szükséges előkészületeket megteszik.”³¹

Az egyes helységekre és az általuk választandó képviselőkre vonatkozóan Gerő a már 13-án kialakított és Szuszajkovnak is megküldött javaslatokat terjesztette be. Ezek a következők voltak:

1. Szeged	25	20. Sátoraljaújhely	5
2. Debrecen	22	21. Szolnok	4
3. Hódmezővásárhely	15	22. Kiskunhalas	4
4. Pécs és a bányavidék	15	23. Kaposvár	5
5. Orosháza	12	24. Gyula	3
6. Makó	12	25. Cegléd	3
7. Békéscsaba	12	26. Hajdúhadház	1
8. Kiskunfélegyháza	3	27. Csongrád	2
9. Endrőd	3	28. Szekszárd	2
10. Gyoma	3	29. Eger	2
11. Szarvas	3	30. Berettyóújfalu	2
12. Békés	3	31. Kalocsa	1
13. Nagykőrös	3	32. Kisújszállás	2
14. Balmazújváros	3	33. Dombóvár	1
15. Miskolc	10	34. Gyöngyös	1
16. Kecskemét	7	35. Jászberény	1
17. Diósgyőr	6	36. Kiskőrös	1
18. Szentés	6	37. Hajdúböszörmény	2
19. Nyíregyháza	5	38. Hajdúszoboszló	2 ³²

Gerő Ernő javaslatait az EB változtatások nélkül elfogadta, tehát határozattá emelte.³³ E szerint az EB a felszabadult területek 38 városában és községében tervezett választásokat, ahol 212 képviselő kapott volna mandátumot.

Felmerül itt rögtön, már a választási terv elkészítése kapcsán is, hogy nem volt-e ez eleve kevés helység, illetve lakosság ahhoz is, hogy csak *ideig-*

³¹ *Paál—Radó*: i. m. 159.

³² PI Arch. 274—9/1. Miklós, Gerő és Vásáry 1944. dec. 13-i levele Szuszajkov vezérezredeknek. E helységek más sorrendű, de adataikban pontosan megegyező listáját lásd még *Paál—Radó*: i. m. 159.

³³ *Paál—Radó*: i. m. 159.

lenes nemzetgyűlés, majd kormány alakuljon. Természetesen e kérdésre minde- nek előtt az ország katasztrofális helyzete diktálta szükségszerűség és az adott lehetőségek összevetése adják meg a határozott tagadó választ. Vagyis, ha vala- milyen szervezet, párt, vagy tömörülés meg akarta menteni 1944 végén az or- szágot, a nemzet megmaradt értékeit, illetve a lakosságból és javaiból még amit lehetett, akkor nem játszhatott „alkotmányosdit”, „törvényesdit”, ha- nem a rendkívüli helyzetben a lehetőségeken belüli eszközökhöz, formákhoz és módszerekhez kellett folyamodnia. A korábbi „alkotmányos” rendszer intézmé- nyeivel együtt egyébként is bebizonyította, hogy képtelen ilyen irányba tevé- kenykedni, a tehetetlenség, a teljes széthullás stádiumába jutott.

Mégis, túl ezen az összehasonlíthatatlan rendkívüli háborús helyzeten, éppen a Horthy-időszak unos-untalanig hangoztatott, „alkotmányosnak” és „törvényesnek” propagált és még hozzá *békés időszakban* lefolytatott választá- sainak a tényleges számaránya és „demokratizmusa” az, amelyik ezen reklámok és jó körülményei ellenére alig nyújtott csak pár ezerrel több állampolgárnak választójogot, mint az országban dúló hadjárat harcai közepette 1944 decembe- rében végrehajtott szükségválasztás. Nézzük meg ezzel kapcsolatban néhány adatot. A tervben szereplő 38 városban és községben a hivatalos statisztikák szerint a megelőző népszámláláskor, 1941-ben kereken egy millió 400 ezer em- ber élt. Egy többé-kevésbé becsületos polgári demokratikus rendszer is kb. 20 éves kortól megadja a választójogot az állampolgároknak. Ennek alapján a 20 éven aluli lakosságot, vagyis 35,6%-ot levonva a fenti számból, a 38 hely- ségben valamivel több, mint 900 ezer szavazó választotta volna elvileg a 212 képviselőt.

Azért feltételes a megfogalmazás, mert nem sikerült a tervet mindenütt teljesíteni. A listánkon kiemelt városokban elsősorban katonai okok miatt, de közlekedési nehézségek miatt is, nem tudták megtartani a választásokat. Ennek ellenére itt mégis szükségesnek tartjuk az induló tervnek is az ilyen irá- nyú elemzését. Ezzel, többek között, bizonyíthatjuk azt is, hogy a területi és a közlekedési lehetőségeket maximálisan igyekeztek kiaknázni a választások végrehajtásakor. A lefolytatott választások végül is, ha területileg szűkültek is e tervezethez képest, a választást lebonyolító helységek száma viszont je- lentősen növekedett.

Az előzőekben, a 38 helységben megadott választói számon túl azonban az e települések körül fekvő városokban és helységekben élő lakosság a rendkí- vüli nehézségek miatt nem vehetett részt a decemberi választásokban. Így a a választásra tervezett egész területen lévő mintegy 3 millió 800 ezer lakos (a 20 éven felüli választó közülük kereken 2,450 ezer lenne) nevében annak csak kevéssel több mint egyharmada (összesen 1400 ezer, akikből 900 ezer a választó) választhatna. Vagyis elvben az összes választónak kereken 37%-a szavazhatott az egész nevében! Sem a kutató történésznek, de még a valameny- nyire is haladó gondolkodónak sem lehetne *általában és minden időre vonatkozó* ilyen arányú választási tervet elfogadnia. Konkrétan viszont az 1944-es decem- beri keletmagyarországi ideiglenes nemzetgyűlési választásokat a rendkívüli viszonyok közötti ország- és nemzetmentő céljai és majd eredményei miatt, de formája, módszere és tartalma miatt is, nemcsak elfogadjuk ideiglenesnek és rendkívülinek, hanem mint nagy nehézségekkel és fáradsággal, szinte hősi tettként végrehajtott tevékenységet olyannak tartjuk, amely a súlyos helyzet- ben is azt célozta, hogy az ország nemzeti és demokratikus erőinek minél na- gyobb arányát aktivizálja.

Az 1944 decemberi rendkívüli és részleges választások demokratizmusát tehát érthetően és elfogadhatóan korlátozta az ország súlyos helyzete. Viszont a két háború között, békés időszakban semmiféle rendkívüli helyzet, vagy országmentő érdek nem követelt meg korlátozást. Mégis ugyanazokon a területeken, mint amelyen 1944-ben lefolytatták az ideiglenes nemzetgyűlési választásokat — beleszámolva az ekkor kimaradt valamennyi községet és várost is — csak néhány ezerrel több embernek volt 1930-ban választójoga, a tervezett fenti 38 helység 20 éven felüli választóinak a számánál. 1930-ban a szóbanforgó területen élt kereken 3 millió 640 ezer ember, akik közül csak egy millió 65 ezer rendelkezett választó joggal! Ez a szám az akkori 20 éven felüli lakosság-nak még a felét sem tette ki, kereken 46⁰/₀-a volt. Viszont Horthyék ennek a 46⁰/₀-nak a szavazása alapján rendszerüket, intézkedéseiket unos-untalanig hangoztatva nevezték „alkotmányosnak”, „törvényesnek”, „parlamentárisnak” stb. stb. Ha ezt a Horthy-időszaki 46⁰/₀-os választói arányt — az 1939-es választásnál ez az arány még rosszabb volt! — alkotmányosnak és törvényesnek lehetett tekinteni, akkor legalább annyi joggal lehetett az 1944-es részleges választások 37⁰/₀-os elvi lehetőségű arányát rendkívülinek és ideiglenesnek tekintve elfogadni. Ezt 1944-ben a „törvényességre” a legkényesebben ügyelők is kénytelenek voltak elfogadni Debrecenben. Ugyanis ezeknek az 1930-as adatoknak egy részét éppen a tárgyalat tanácskozásokon is felhasználták a szervezők.³⁴ Azt a fenti értelemben elfogadták a polgári politikusok, az államtudományok professzorai, sőt még a horthysta csoport valamennyi tagja és követője is!

Mindezekhez kapcsolva, ha még az összehasonlításban szólunk a szereplő pártokról, a mögöttük álló rétegekről, osztályokról és politikájukról is, akkor az 1944-es választási terv kényszerű mivoltában is magasan demokratikusabb a Horthyékénál. Az mind az ország, mind pedig az egyes osztályok és rétegek érdekeit valóban és teljesebben kifejező és azokat így is sokkal jobban átfogó volt.

Visszatérve az EB 14-i hivatalos alakuló ülésére, miután a bizottság azon magáévá tette az előterjesztett választási tervet, Gerő Ernő beszámolt arról is, hogy a szovjet katonai hatóságok 15-én reggeltől 19 teherautót bocsátanak rendelkezésre vezetőkkel és kísérelővel együtt a választások lebonyolításához.³⁵ Ezt követően rögtön betérjesztette a vidékre menő megbízottak csoportjaira és a hozzájuk tartozó városokra vonatkozó, szintén korábban elkészített és Szuszajkov tábornoknak is eljuttatott javaslatot, amelyet a bizottság ugyancsak elfogadott. Eszerint a következő 12 megbízói csoport kiküldetését határozták el a mindegyik mellé feltüntetett helységekbe:

1. Dr. Balogh István, Révai József; Szeged.
2. Dr. Erdei Ferenc, Révai József; Cegléd, Kiskunfélegyháza, Nagykőrös, Kiskőrös, Kiskunhalas.
3. Faragó Gábor és dr. Molnár Erik; Kecskemét.
4. Vass Zoltán, gr. Teleki Géza, Gomkötő Péter; Pécs és bányavidék, Kaposvár, Szekszárd, Bonyhád.
5. Dr. Tariska István, dr. Vásáry István, dr. Eröss János; Nyíregyháza és környéke.

³⁴ Lásd uo. 158 és Országgyűlési Iroda Irattára (OI. Irattára). A Politikai Bizottság jegyzőkönyvei 1945—1948.

³⁵ Uo. 159 és HIL. Vörös naplója. 1944. dec. 14-i bejegyzés.

6. Keresztes Mihály, Kovács János; Szolnok, Jászberény, Orosháza.
7. Dr. Szilágyi József, dr. Zöld Sándor, dr. Vajda Benő; Balmazújváros, Berettyóújfalú, Hajdúság.
8. Farkas Mihály, dr. Juhász Géza, Miskolc, Diósgyőr, Gyöngyös, Eger.
9. Szobek András, dr. Gyöngyösi János; Békéscsaba, Endrőd, Gyoma.
10. Nagy Imre, Oláh Mihály, Takács Ferenc; Gyula, Szarvas, Békés, Szentés, Csongrád, Hódmezővásárhely.
11. Komócsin Mihály, Erdei Sándor; Makó.
12. Vásáry József, dr. Szilágyi József, Juhász Nagy Sándor, Ghiczey András; Debrecen.³⁶

A fenti listának és a városok felsorolásának van egy-két, némi figyelmet érdemlő sajátossága. Először is, nemcsak az előkészítő bizottság tagjai, hanem lényegesen többen, közel 30-an kaptak választási megbízotti feladatot. Sőt, a bizottság tagjai közül többen a központi szervező munkák miatt, elsősorban Gerő Ernő, illetve a designált miniszterelnök, Miklós Béla, a katonai tárgyalások következtében Vörös János és még mások, nem is kaphattak ilyen megbízatást.³⁷ A felsorolásban található nemcsak egy meghatározott helyre szóló megbízatások, pl. Pécs és bányavidék, Nyíregyháza és környéke, a Hajdúság. Ezekből arra lehet következtetni, hogy a választási biztosoknak lehetőségük volt esetleg előre nem megjelölt helyen is választásokat szervezni. Többen közülük éltek is, mint látni fogjuk, ezzel a lehetőséggel. Egy-két esetben e felsorolás és a korábbi, csak a városokat feltüntető lista között különbség van. Pl. az utóbbiban Tolnából Bonyhád, az előbbieken pedig Dombóvár van feltüntetve Szekszárd mellett, vagy Sátoraljaújhely és Kisújszállás csak a városi listában szerepel, de a megbízottak listáján nem. Ez minden valószínűség szerint nem közbeeső változás eredménye, hiszen a két lista egy időben készült és egy levél-dokumentumban szerepel. Talán a gyors munkából következő tévedések, elírások ezek?

Az EB szóban forgó ülése még egy igen fontos kérdéstről folytatott megbeszélést, illetve hozott döntést. Ez pedig a bizottság kiáltványa „A Magyar Néphez!”. A december 13-i terv szerint ennek a kiáltványnak már 15-én meg kellett volna jelennie a sajtóban,³⁸ de erre csak 16-án került sor. Az egy napos késésnek az okát nem lehetett pontosan kideríteni, de az megállapíthatóvá vált, hogy a bizottság egyik része már 14-én aláírta, de egy másik része csak 15-én tette ezt meg. „1944. december 15-én vált előttünk véglegessé az elhatározás — közölte dr. Tariska István, az MKP debreceni szervezetének akkori titkára, aki az EB-nek is tagja volt —, hogy Debrecen lesz az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az ideiglenes kormány székhelye. Ezen a napon került aláírásra az Ideiglenes Nemzetgyűlés választására felhívó nyilatkozat. Az első megbeszélésen (a 14-in — K. M.), amelyen a felhívást elfogadták, Debrecenből Juhász Nagy Sándor és Révész Imre vettek részt, s a már kész és mások által aláírt nyilatkozatra került rá másnap Juhász Nagy Sándor kívánságára dr. Bodnár János egyetemi tanár, Kovács János kőműves és dr. Tariska István orvos aláírása. Soha nem tisztáztuk, hogy az aláírás két ütemű végrehajtása — hang-

³⁶ PI Arch. 274—9/1. (E lista a városok szerinti kicmeléssel megjelent *Paál—Radó*: i. m. 16.)

³⁷ HIL. Vörös Naplója. 1944. dec. 14-i bejegyzés.

³⁸ PI Arch. 274—9/1.

súlyozta az EB volt tagja — a provinciális lokálpatriotizmus látszatának elkerülése vagy nagyobb számú helyi személyi képviselőt demonstrálása céljából vagy érdekében, vagy más okból történt-e.”³⁹ A kiáltványnak a felsorolt személyek által történt utólagos aláírása már azért is érthetetlen, mert mindhároman december 13-tól az EB jelölt, illetve 14-től hivatalosan is jóváhagyott tagjai voltak. Bár a munkák során éles különbséget az EB hivatalos tagjai és a többi vezető személyiség között nem tettek. Valamennyien részt vettek a szinte állandóan folyó megbeszéléseken. Ezért még a hivatalos ülések időpontja is igen nehezen állapítható meg.

Mindenesetre az EB kiáltványa a Néplapban feltehetően az aláírások fenti elhúzódása miatt csak december 16-án látott napvilágot.⁴⁰ Viszont a különböző dokumentumok között található a kiáltványnak egy röplapformájú változata is, amelyről feltételezhető, hogy már 15-én elkészült és az ezen a napon vidékre indult választási megbízottak már magukkal is vitték.⁴¹

Magának az EB-nek a felhívása lényegesen újat nem tartalmazott a Moszkvában december elején kialakított politikai vonalhoz képest. A német szövetségben folytatott háború katasztrofális következményeit, a német megszállás és a nyilas uralom hatását boncolgatva, a moszkvai megállapodásnak megfelelően a volt kormányzóra is hivatkozva a következőket szögezte le: „Horthy kormányzót elhurcolták a németek. A hatalmat a hazaáruló hungarista söpredék bitrolja, amely kizárólag német szuronyokra támaszkodik. Az országnak nincsen törvényes, szuverén képviselői szerve, nincsen kormánya.” E helyzettel indokolta jogosan a továbbiakban az EB kezdeményező lépését. „A hazánkra szakadt nagy nemzeti szerencsétlenség indított bennünket, magyar hazafiakat arra, hogy kezünkbe vegyük a kezdeményezést az Ideiglenes Nemzetgyűlés egybehívására, mely megalakítja Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányát.”

E célból, szintén moszkvai fogalmazásnak megfelelően, a következőkre szólít fel a kiáltvány: „Felhívjuk a városok és községek önkormányzati testületeit, a nemzeti bizottságokat, a szakszervezeteket, az ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi szervezeteket, a kulturális és egyéb egyesületeket, hogy demokratikusan válasszák meg a küldötteiket az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe.” A felhívásban tehát még szerepel az önkormányzati szervek és a társadalmi, ipari, mezőgazdasági, stb. egyesületek felsorolása a választást lebonyolító szervezetek sorában, bár ekkor már világos volt és a megbízottak eligazításakor is ezt hangsúlyozták, hogy a fő szerepet az igen gyorsan szaporodó nemzeti bizottságokra kívánják ruházni a főszervezők.

A felhívás a nemzetgyűlés és a nemzeti kormány céljaként csak a minimális feladatokat, a német rablók kiűzését, az ország talpraállítását és függetlensége visszaállítását jelölte meg, nem téve említést gazdasági és társadalmi reformokról. S végezetül az Ideiglenes Nemzetgyűlést, a független, demokratikus Magyarországot éltetve, mind a 17 tag aláírásával jelent meg az EB kiáltványa.⁴²

³⁹ Dr. Tariska István visszaemlékezése. Megjelent: Tanulmányok és források Hajdu-Bihar megye munkásmozgalmának történetéhez. Debrecen 1973. 116—123.

⁴⁰ Lásd Néplap 1944. dec. 16.

⁴¹ PI Arch. 174—9/1. (Ezen a röplap-változaton nycmtatottan már szerepel mind a 17 előkészítő bizottsági tag aláírása!)

⁴² Uo. és megjelent a Néplap dec. 16-i és a Délmagyarország dec. 17-i számában. A felhívást, miután az 50-es évek eleji kiadványokban a Horthyra vonatkozó utalások és az aláírások kihagyásával jelentek meg (lásd pl.: Felszabadulás. Dokumentumok. 1944. szeptember 26.—1945. április 4. Bp. Szikra. 1955. 194—195) itt teljes egészében közöljük.

Az EB ülésein elfogadott terveknek megfelelően a választási megbízottak felkészítésük és megbízólevellel történt ellátásuk után december 15-én reggel kezdték meg a felszabadult területekre való szétutazást.⁴³ A legtöbbjük 15-én vagy 16-án utazott el Debrecenből és kezdte meg a munkáját. Az EB megbízólevelének szövege a következő volt:

„*Megbízó levél*

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága megbízza dr. Juhász Géza urat, hogy Miskolc, Diósgyőr, Gyöngyös, Eger városokban megejtse az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe küldötték választását, és a választott küldöttek megjelenését biztosítsa.

1944. december hó 14. napján.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága nevében:
dr. Vásáry István sk. Miklós Béla sk. dr. Valentiny Ágoston sk.”⁴⁴

Az 1944 decemberi Ideiglenes Nemzetgyűlési választások mind külön-külön, mind pedig összességükben igen sok figyelemreméltó sajátossággal és általános vonásokkal is rendelkeztek. Ezért előbb, a 12 megbízotti csoportnak, illetve a megyéknek megfelelően sorba vesszük az egyes fontosabb helyi választásokat, majd ezeket követően általános vonásaikat is elemezni fogjuk.

„*A Magyar Néphez!*

A Németországgal kötött katonai szövetség és a német háború súlyos nemzeti válságba sodorták hazánkat. A németek kifosztották, elpusztították az országot. A náci bérenc Szálasi abban a pillanatban döfött tört a nemzet hátába, amikor hazánk meg akarta indítani szabadságharcát a német elnyomók kiűzésére, Magyarország felszabadításáért.

Horthy Kormányzót elhurcolták a németek. A hatalmat a hazaáruló hungarista sőpredék bitorolja, mely kizárólag német szuronyokra támaszkodik. Az országnak nincs törvényes szuverén képviselői szerve, nincsen kormánya.

A hazánkra szakadt nagy nemzeti szerencsétlenség indított bennünket, magyar hazafiakat arra, hogy kezünkbe vegyük a kezdeményezést az Ideiglenes Nemzetgyűlés egybehívására, amely megalakítja Magyarországot Ideiglenes Nemzeti Kormányát.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés egybehívását — széles demokratikus alapon — lehetővé teszi az, hogy a Vörös Hadsereg már felszabadította az ország háromnegyed részét a gyűlölt német elnyomók és nyilas bérenceik uralma alól.

Felhívjuk a városok és községek önkormányzati testületeit, a nemzeti bizottságokat, a szakszervezeteket, az ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi szervezeteket, a kulturális és egyéb egyesületeket, hogy demokratikusan válasszák meg küldötteiket az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés kifejezésre fogja juttatni a magyar nép akaratát: Összefogni párt és társadalmi különbség nélkül a német rablók kiűzésére, az országnak a romokból való feltámasztására, erős, független, demokratikus Magyarország megteremtésére.

Éljen az Ideiglenes Nemzetgyűlés!

Éljen a magyar nép egysége a német elnyomók s nyilas bérenceik ellen!

Éljen az erős, független, demokratikus Magyarország!

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága:

Dr. Vásáry István Debr. polg. mestere, elnök.

Miklós Béla vezérezredes
Nagy Imre közgazdász
dr. Bodnár János rektor
dr. Tariska István orvos
dr. Valentiny Á. Szeged p. m.
Komócsin Mihály Szaksz. vez.
dr. Erdei Ferenc szerkesztő
Takács Ferenc v. orsz. gy. kép.

Vörös János vezérezredes
dr. Juhász-Nagy S. v. ig. ügy. min.
dr. Révész Imre ref. püspök
Kovács János kőműves
dr. Balogh I. plébános
Gerő Ernő közíró
Gyöngyössi János tanár
Oláh Mihály kőműves.”

⁴³ PI Arcb. 274—9/1.

⁴⁴ Dr. Juhász Géza 1964. aug. 15-i visszaemlékezése. MR A D/2300/72.

Az első konkrét választási tevékenység Debrecenben indult december 15-én a helyi Nemzeti Bizottság ülésén. Mégpedig azoknak a személyeknek a jelölésével és megválasztásával, akiről az előkészítés során központilag döntöttek, mint olyanokról, akiknek a lakóhely szerinti illetősége nem a már felszabadult területeken van. A budapesti vagy más helyen lakó horthysta politikusokról és katonatisztekről, valamint az emigrációból hazatért kommunis-tákról előre megállapodás történt, hogy melyik helyen, városban válasszák meg őket küldöttnek. Eszerint Miklós Bélát és Teleki Gézát Debrecenben, Vörös Jánost és Nagy Imrét Hódmezővásárhelyen, Gerő Ernőt és Révai Józsefet Szegeden, Gábor Józsefet Vásárosnaményben és Vas Zoltánt Pécssett tervezték küldöttnek megválasztani.⁴⁵ Mellettük a kommunistáknak sikerült még négy egyelőre még nem a felszabadult területen tartózkodó párttagot képviselőnek jelöltetni a különböző városokban. Így Andics Erzsébetet Pécssett, Gergely Sándort és Nógrádi Sándort Miskolcon, valamint Rákosi Mátyást Szegeden.⁴⁶ Egyéb pártönkivüli közéleti méltóságokat vagy egyházi személyeket városaik küldöttei között ajánlották képviselőnek javaslatba hozni. Más központi meghatározás sem névre, sem pártokra nem történt. Minden jelölést és választást a helyi erők döntöttek el mind a neveket, mind pedig a pártállásokat illetően. Ezért volt nagy jelentősége az egész választások során a helyi erőviszonyok állásának.

E megállapodás realizálásával indult meg a Debreceni Nemzeti Bizottság 15-i ülésén a választási munka. Itt Vásáry István az EB „megbízásából” javasolta az NB-nek, hogy „magasabb érdekek” figyelembevételével a városnak biztosított 22 képviselői helyből két helyre válassza meg nemzetgyűlési küldöttnek Dálnoki Miklós Bélát és gróf Teleki Gézát. A javaslat felett hosszantartó, széleskörű és éles vita bontakozott ki. Az NB balszárnyán álló, elsősorban az NB ülésén most először megjelent 5 szakszervezeti tag és a szociáldemokraták képviselői — akik kevésbé értették meg a valamennyi németellenes erő összefogásának politikáját — ellenezték a Vásáry által javasoltakat, de különösen a „gróf” megválasztását. Végül a kommunisták érvelésére változtattak szélsőséges álláspontjukon. Mindez egyben azt jelentette, hogy közvetlenül csak a kommunisták támogatásával lehetett képviselői helyet biztosítani az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe a leendő miniszterelnöknek és egyik miniszterének. Ezt *e napon* szó szerint is kellett venni, mert a Nemzeti Bizottság ülésének az elején elfogadta a szakszervezetek azon követelését, hogy az képviseltethesse magát az NB-ben, azzal hogy más „érdekképviseleti szervek” számára is megszavazott szintén 5 helyet. Az 5 szakszervezeti küldött nyomban el is foglalta a helyét, míg az utóbbiak nem vehettek még részt az értekezleten, mert a polgári erők e javaslata csak az ülés idején született, azért, hogy így biztosítsák a többséget a szakszervezetekkel megerősödött baloldallal szemben. Ezért az ülésen a két munkáspárt és a szakszervezetek még ideiglenesen többséget alkottak (15:13-as arányban). Ez is hozzájárult ahhoz, hogy e napon nem folytatták a többi nemzetgyűlési küldött megválasztását, bár a megmaradt 20 mandátum pártok szerinti elosztásában és a közéleti szereplőknek juttatandó hely számában megállapodásra jutottak még.

Eszerint a baloldali erők számára kedvezően, úgy döntöttek, hogy 4-4-4 képviselői helyet kap az MKP, SzDP és a szakszervezetek, 5-öt a KGP és 3

⁴⁵ Paál—Radó: i. m. 163—164.

⁴⁶ Pl Arch. 274—7/13. Révai J. 1945. jan. 7-i levele Rákosinak.

közéleti személyt „pártonkívüliként” juttatnak mandátumhoz. Utóbbiak a következők voltak: Juhász Nagy S., Révész Imre és az egyébként KGP-i vezetőségi tag Vásáry István. Így, az NB jegyzőkönyvének szavai szerint 12 képviselőt a „munkás-oldal”, 8-at pedig a „polgári-oldal” ad.⁴⁹ Ez a 15-i döntés a „munkás-oldal” számára még akkor is előnyös, ha a „polgári-oldalhoz” Miklós Bélát és Telekit is hozzászámítjuk!

A tanulmány — terjedelmi okokból nem közölt — következő fejezete igen részletesen ismerteti a felszabadult országrészek városaiban és egyes falvaiban ideiglenes nemzetgyűlési választásokat.

Különös jelentőségű a *népi, a demokratikus erők kibontakozása szempontjából a választásokat lefolytató helyi szervek vizsgálata, illetve a megválasztott képviselőknek a küldő, ajánló szervek és pártállásuak szerinti szemügyrevétele.*

Mint tudjuk, a helyi önkormányzati szerveket, a nemzeti bizottságokat, a szakszervezeteket és más társadalmi, gazdasági és kulturális szervezeteket és egyesületeket hívta fel az EB, az antifasiszta nagyhatalmak ajánlatára, hogy a választásokat lebonyolítsák, képviselőket küldjenek az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. Ezzel az elképzeléssel ellentétben a gyakorlatban az történt, hogy a 44 helyen megtartott választás közül a demokratikus, a baloldali népi erők gyors kibontakozását bizonyítóan mintegy 24-ben a nemzeti bizottságok választották meg a küldötteket, illetve előkészített javaslataik alapján a szintén általuk szervezett népgyűlés. Csak két helyen játszott szerepet a helyi önkormányzati szerv. Ezek közül is az egyik helyen, Hódmezővásárhelyen csupán a NB által kidolgozott javaslatokat tárgyalta és szavazta meg a már átalakított törvényhatósági bizottság, s csak Makón választott egy külön jelölő bizottság előkészítése alapján a képviselőtestületet pótló új helyi önkormányzati bizottság. 8 városban vagy községben a felszabadulás után elsőnek létrejött különböző nevű népi bizottságok választottak, vagy javaslataik alapján népi gyűlésen választották meg a küldötteket. 11 helységben pedig a már ott működő demokratikus pártok vezetőinek pártközi értekezlete alakította ki a javaslatokat és szervezte meg a népgyűlésen történő választást. Az utóbbi helyeken a választásokat követően a megindult pártközi politikai tevékenység alapján általában igen hamar, szinte napok alatt megalakultak a nemzeti bizottságok.

A választásokat zömében a demokratikus erők vezette vagy ellenőrizte helyi állami, közigazgatási szervezetek és közegek is támogatták. Ez mégsem jelentette azt, hogy azokat és a Nemzetgyűlést valamilyen központi közigazgatási vagy állami bizottság, mint az „alkotmányos” és „törvényes” jogfolytonosság képviselője szervezte. Az előbbi adatok tanúsága szerint a helyi népi forradalmi szervező erő elsősorban a nemzeti bizottságokra, de más népi bizottságokra is, vagy demokratikus pártokra támaszkodott. Központilag pedig a MNFF-ra és ennek Előkészítő Bizottságára épült! Gazdasági és társadalmi szervezetek, egyesületek csak esetleg a jelölésnél jutottak néhány esetben szóhoz.

A nemzeti bizottságok voltak tehát a gazdái az esetek többségében a helyi választásoknak. Ezért azok elnökei, helyenként más nevű népi bizottságok, — ha ilyen nem volt, a pártközi megállapodás alapján a népgyűlés elnöke és az EB központi megbízottja írta alá a megbízóleveleket, vagy az azzal egyenértékű csoportos megbízást tartalmazó jelölői és választói jegyzőkönyveket. Több helyen a fentiek mellett az egyes városok, községek, illetve megyék vezetői is aláírták illetve lepecsételték a megbízóleveleket.

⁴⁹ Idézi uo. 69.

A nemzeti bizottságoknak hasonló nagy, sőt, kizárólagos szerepük a továbbiakban csak a Budapesten és környékén 1945. április 2-án lefolytatott kiegészítő ideiglenes nemzetgyűlési választások során volt. Ott is nagyrészt központi előírás és megkötöttségek nélkül a helyi nemzeti bizottságok jelöltek, választottak és adták a mandátumokat is. A Dunántúlon 1945. június 24-én megtartott hasonló kiegészítő választások során már *nem a helyi* nemzeti bizottságok, hanem a központi szerv, a MNFF szervezett! Ez osztotta el központilag a jelölteket, és a mandátumokat is ő adta, ő állította ki és írta alá!

A nemzeti bizottságoknak ezt a kimagasló szerepét a választások végrehajtásában a nemzetgyűlés ülését *követően*, amikor már a felmérés megtörtént, valamennyi párt és szervezet elismerte. Addig azonban mind az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 21-én kiadott „Szózatában”, mind pedig az Ideiglenes Nemzeti Kormány 22-én elfogadott „Nyilatkozatában” az a már idézett megfogalmazás maradt, amelyet még Moszkvában leírtak és a Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága Kiáltványában is benne volt. Vagyis, hogy az önkormányzatok és gazdasági, társadalmi, illetve kulturális szervezetek és egyesületek válasszanak a nemzeti bizottságokkal együtt.⁵⁰ A Délmagyarország viszont már 1944. december 28-án, a beszámolva a nemzetgyűlés első két üléséről, 21-i és 22-iről a következőket írta: „A nemzetgyűlésen a felszabadított országrészek városait és kerületeit azok a küldöttek képviselték, akiket a Nemzeti Bizottságok jelölése alapján maga a nép választott.”⁵¹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés hivatalos jegyzőkönyvének a „Magyarázó jegyzetek” című része is ezt az összegezést tartalmazza: „A képviselőket a helyi nemzeti bizottságok jelölték ki, és a népgyűléseken választották meg.” Vagy más helyen: „. . . a helyi nemzeti bizottságok által az ideiglenes nemzetgyűlésbe küldött követek. . .” megfogalmazás szerepel.⁵² Ez, a lényegét olyan értelemben, hogy a választások többsége valóban így folyt le — jól kifejező megfogalmazás vált azután általánossá a szakirodalomban is.⁵³

Fenti adataink a nemzeti bizottságok szerepének *döntő jelentőségét* az Ideiglenes Nemzetgyűlés megteremtésében alátámasztják, megerősítik, de egyben azt is bizonyítják, hogy kissé árnyaltabban kell vizsgálnunk e kérdést. A nemzeti bizottságok állandóan növekvő szerepe mellett a választásokban még más népi szerveknek, vagy ezek híján egyszerűen a működő pártok vezetői pártközi megbeszéléseinek is lényeges szerep jutott. Tehát a nép demokratikus erőinek tenniakarása a nemzeti bizottságok mellett más népi szervezetekben, és több helyen a még szervezetten egységessé nem vált demokratikus pártok tevékenységében is megmutatkozott. Már ezek az utóbbiak is messze nagyobb demokratikus és népi erőt adtak az új ideiglenes hatalom megteremtéséhez, mint amelyet a régi helyi önkormányzatokra, gazdasági, társadalmi és kulturális szervekre támaszkodó még Moszkvában december elején is feltételezett elképzelések. Különösen nagyjelentőségűvé vált a választások mindegyik formájában a demokratikus pártoknak, elsősorban az MKP-nak és a szakszervezeteknek a szerepe.

A 45 helységben kialakult 233 küldöttet tartalmazó lista összetétele a küldő szervek, pártok vagy társadalmi csoportok szerint a következő volt. Az MKP „lis-

⁵⁰ Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. 9 és 23—24.

⁵¹ Délmagyarország, 1944. dec. 28.

⁵² Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. 153.

⁵³ Lásd pl. Révész Imre: Az ideiglenes nemzetgyűlés... 142—143. Balázs Béla: Népmozgalom és nemzeti bizottságok. 1945—1946. Kossuth. 1961. 43—62 és dr. Csizmadia Andor: A Nemzeti Bizottságok állami tevékenysége (1944—1949). Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1968. 76—91 és 303—304.

táján” választottak meg 66 főt, a KGP-én 57-et az SzDP-én 35-öt, a szakszervezetekén 26-ot, pártonkívüliekként 18-at, a NPP „listáján” 13-at, a PDP-én 8-at és a „48-as Kossuth Pártén” 2-öt. Megválasztottak még 3 főt a partizánok, 2-öt a haladó értelmiség, 1-et a bányászok, 1-et a Parasztszövetség és 1-et a Demokratikus Ifjúsági Szövetség képviselőjeként. A jelentősebb pártok százalékos aránya a következő képet mutatja: MKP 28,3⁰/₀, KGP 24,5⁰/₀, SzDP 15⁰/₀, pártonkívüli 7,7⁰/₀, NPP 5,6⁰/₀ és a PDP 3,4⁰/₀.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy — bár az MKP képviselőinek a száma és aránya így is a legnagyobb — mégsem a párt közvetlen jelöltjei révén lett messze kiugróan az első párttá az Ideiglenes Nemzetgyűlésben, Debrecenben. Hiszen a KGP is „kiugrott” a többi párthoz képest és az MKP-hoz legközelebb áll képviselőinek számát és arányát is tekintve. Az MKP általában lett első párt, hogy a nem pártlistán megválasztott képviselők között a pártonkívüli csoportot kivéve zömében az adott igen súlyos helyzetben az egyes helyeken a közösség, az egész ország megmentése érdekében végzett munka és a dolgozók szolgálatában korábban kifejtett tevékenység alapján kommunistákat választottak meg! A szakszervezeti „listán” megválasztottak több mint kétharmada, a partizánokat képviselő 3 fő közül 2, a haladó értelmiség egyik képviselője és a bányászok, valamint az ifjúság küldöttjei mind kommunisták voltak.⁵⁴

A 233 küldöttnék így, a pártállása alapján vizsgált összetétele jelentős eltérést mutat a fenti, a küldők szerinti csoportosítástól. Az összes kommunista küldött száma 89 volt, a KGP-é 59, az SzDP-é 43, a NPP-é 17, a PDP-é 13, és valóban pártonkívüli csak 12 volt.⁵⁴ Bár a párttagságra vonatkozó adatok a képviselők egy kis részénél nem a megválasztásuk időszakában fennálló helyzetet, hanem a debreceni ülés alatti pártbalépést vagy a következő hetekben, 1—2 személynél esetleg 1945 tavaszán bekövetkezett állapotot jelenti, mégis, miután más adat nem állt rendelkezésre, csak ezeket használhattuk fel összehasonlításra.

A közölt adatokból látszik, hogy más listán 23 kommunistát (18 szakszervezeti, 2 partizán, és 1—1-et ifjúsági, bányász s értelmiségi), 2 KGP tagot (pártonkívüli listán), 8 SzDP tagot (7-et szakszervezeti, 1-et pártonkívüli listán), 4 NPP-t (2 volt Kossuth-párti, 1 pártonkívüli és 1 parasztszövetségi) és 5 PDP-

⁵⁴ Számításaink a helyi adatok és az országos kimutatások összevetésével készültek. Az utóbbiakhoz az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója, valamint *Paál—Radó*: i. m. szolgált alapul. Az SzDP számára kiszámított létszám megegyezik e párt saját korabeli kimutatásaival, pl. az SzDP. 1944. dec. 21-i képviselői frakció-ülésén készült jegyzőkönyv szerint (PI Arch. 283—7/1) 43 SzDP-tag képviselő foglalt helyet. Továbbá az SzDP XXXIV. kongresszusi jelentése szerint Debrecenben a pártnak 35 közvetlen és 7 a szakszervezeti listán befutott képviselője volt (39). Itt külön nincs említés a 43. képviselőről, aki pártonkívüliként került a Nemzetgyűlésbe, és csak később lépett a pártba. A Nemzeti Parasztpárt vezetőjének, Erdei Ferencnek 1945. jan. 11-i, a Nemzetgyűlés elnökének szóló levele szerint, Debrecenben 15 parasztpárti képviselő volt, de megemlítette és kérte a Szegeden megválasztott 16. elismerését is. A 17. NPP képviselő csak e napokban lépett be a pártba. (OI Irattára. MN. Vegyes anyagok. 1945 és Bartha László visszaemlékezése. MR Arch. D/2300/69—70). A KGP-i képviselők létszáma szintén megegyezik a *Paál—Radó*: i. m. által közölt adatokkal és az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplójából is ezeket lehet kiszámolni. Egyedül az MKP-nak a szerző által kiszámított képviselői száma nem egyezik meg a párt korai anyagaival. Ugyanis Gerő Ernő 1944. dec. 28-i, Rákosinak szóló levelében azt írta, hogy az MKP képviselőinek első frakció-ülésén 96 kommunista képviselő volt jelen, akik közül 73 MKP, a többi a szakszervezetek listáján futott be (PI Arch. 274—9/13). Ezt a számot mindenféleképpen elírásnak, vagy túlzásnak kell tartanunk. Minden esetre úgy tűnik, hogy a levél írója nem törekedett a túlzott pontosságra és részletekre, mert nem is tett említést arról, hogy más szervek is küldtek kommunistákat a Nemzetgyűlésbe, nemcsak a szakszervezetek. A 96-os szám egyébként is csak úgy volt összehozható, ha az összes kommunista képviselő mellé még az SzDP tag 7 szakszervezeti küldöttét is meghívták a kommunista frakció-ülésre.

tagot (4-et pártonkívüli és 1-et haladó értelmiségiként) választottak meg. A pártonkívüliek száma is gyarapodott egy fővel a szakszervezeti listáról és 1-el a partizánokéről.

A párttagság szerinti fenti adatok 0%-os kimutatása a következő: MKP tag a megválasztott képviselők 38,10%-a, KGP 25,3, SzDP 18,5, NPP 7,30%, PDP 5,6 és végül pártonkívüli maradt 5,20%. Az egyes pártok közéleti aktivitását, végzett munkájának a választó lakosság körében való értékelését, a kibontakozásban játszott szerepét, illetve esetleg korábbi politikai befolyását is kifejezik ezek az egymáshoz viszonyítottan jelentősen eltérő arányok. Miután az utóbbinak úgy tűnik valamennyi, de elsősorban az MKP és a KGP szempontjából igen nagy volt a szerepe, érdemes az egyes vidékek megválasztott küldötteinek a pártok szerinti arányát is megvizsgálni. Ebből a szempontból a megválasztott képviselőket csak olyan módon vizsgálhatjuk, hogy a MNFF pártjain, csoportjain belül a baloldal (MKP, SZDP, Szakszervezetek és a NPP) vagy a jobboldal, (KGP, PDP és pártonkívüli) felé orientálódtak-e. Ennek alapján a választást tartó megyéket 3 csoportra lehetne osztani. Az egyik a Viharsarok és a közvetlen szomszédos területek (Békés, Csanád, Csongrád és Szolnok megyék), ahol a baloldali erők képviselőinek a száma jóval több, mint a felét teszi ki az összes megválasztottaknak. A második csoportba azok a területek tartoznak (Szabolcs-Szatmár, Hajdú, Bihar és Heves megyék), ahol az előbbieket a képviselők felénél kevesebbet, vagy csak a felét adják. Végül a 3. csoportba két ipari vidék, Miskolc és környéke, valamint Pécs és bányavidéke tartoznék, ahonnan kommunista illetve munkás többségű képviselőcsoport került Debrecenbe. Anélkül, hogy el-
túloznánk e kérdés jelentőségét az új hatalom megteremtésében, mégis meg kell állapítani, hogy a megválasztott küldöttek mintegy 60%-ot kitevő baloldali képviselői többségét az agrárforradalmi hagyományokkal rendelkező Viharsarok és a nagy munkásmozgalmi múltú két iparvidék biztosította elsősorban az Ideiglenes Nemzetgyűlésben Debrecenben.

Az 1944 decemberi rendkívüli nemzetgyűlési választások alulról jövő helyi kiindulópontú vizsgálatát azzal fejezzük be, hogy jogilag igen, de gyakorlatilag a nemzetgyűlés megnyitásával nem ért véget a Debrecenbe küldendő képviselők további megválasztása, és e választások érvényesítésére is több kísérletet tettek az egyes városok és vidékek. Pl. a karcagi NB már 1944. december 23-án választ pótlólag egy képviselőt. 1945. január 3-án a Jánoshalmi NB a járásban egy MKP és egy KGP-i tagot választottak meg, akiket január 7-én a MNFF nagygyűlése is jóváhagyott.⁵⁵ Gyöngyösön ugyancsak a NB 1944. január 9-én megbízta két tagját — köztük Szurdi Istvánt, — hogy a város képviselői legyenek Debrecenben.⁵⁶ Március 3-án a Kalocsai NB fordult levéllel a Nemzetgyűlés elnökéhez, hogy a városnak és a járásnak 1—1 képviselő megválasztását engedélyezze.⁵⁷ A Kunszentmiklósi NB pedig március 30-án 10 személynek állított ki megbízólevelet azzal, hogy a választókerület 13 községét képviseljék a nemzetgyűlésben.⁵⁸

Képviselői helyek utólagos biztosítása érdekében még pártok is fordultak a Nemzetgyűlés elnökéhez. Pl. a bátyai KGP szervezet április 9-én, a makói KGP szervezet a NB támogatásával május 15-én levélben kérte, hogy felsorolt tagjait nemzetgyűlési képviselőnek ismerjék el.⁵⁹ Ezek az utólagos mandátum-

⁵⁵ PI Arch. 253. f. 1/1 és 274—16/119.

⁵⁶ Sorsforduló... I. köt. 480.

⁵⁷ PI Arch. 274—16/119.

⁵⁸ OI Irattára. MN. Vegyes anyagok. 1945. és Így kezdődött... 265—266.

⁵⁹ Uo. és Minisztertanács Titkársága Irattára. Miniszterelnökség 1945. 27. köt.

szerzési kísérletek azonban nem jártak sikerrel. Ugyanis a Nemzetgyűlés elnöksége és a kormány egyöntetűen stabilitásra törekedett és nem támogathatta a folytonos változást jelentő képviselői kiegészítésekre vonatkozó igényeket.

Az ideiglenes nemzetgyűlési választásoknak vidéki lebonyolítása idején, december 15—20-a között, az Előkészítő Bizottság néhány tagja Debrecenben részben technikai, részben pedig politikai és személyi előkészítő munkát végzett.

A technikai előkészítő tevékenység egyrészt a nemzetgyűlés leendő helyének, a református kollégium oratóriumának használhatóvá tételére, másrészt pedig a kormány, a miniszteriumok leendő helyiségeinek a pénzügyigazgatósági palotában történő biztosítására vonatkoztak. Felkészültek a képviselők Augusztaszanatóriumában történő elszállásolására is.⁶⁰

Lényegesen nehezebb volt a nemzetgyűlés leendő vezetőségének, az elnökségnek — amely formát igen sok szempont és érdek egyeztetése alapján lehetett csak kialakítani — és a kormány még hiányzó tagjainak, valamint a politikai államtitkároknak a kiválasztása, megbeszélése. Bonyolította e kérdést, hogy nemcsak a MNFF pártjai között, hanem a volt horthysta politikusokkal és katonatisztekkel is egyeztetni kellett mind az elképzeléseket és terveket, mind pedig a nemzetgyűlés elé terjesztendő személyi, politikai javaslatokat is. Emellett a legfőbb politikai és személyi kérdésekben a szovjet megbizottakkal is konzultációt kellett folytatni, akik, mint látni fogjuk, mindenekelőtt az antifasiszta világ koalíció egészének az érdekeit tartották szem előtt. Elsősorban azt, hogy az új magyar hatalom minél szélesebb társadalmi bázisú legyen, a kizsákmányoló osztályok németellenes csoportjai is helyet kapjanak benne, sőt még bizonyos jogfolytonossági kapcsolat megőrzésére is törekedtek a volt kormányzó rendszeréhez.

E munkák központi szervezője és irányítója továbbra is Gerő Ernő, az MKP titkára volt, de teljes erejével bekapcsolódott abba a választási körútjáról december 20—21-én visszatérő Révai József is. E kérdések történetének vizsgálatára alig található dokumentáció, ezért elsősorban csak visszaemlékezések alapján lehet némiképp rekonstruálni a szóbanforgó előkészítő munkák fő jellemzőit. Ezek szerint úgy tűnik, hogy Gerő az egész összefogásán belül zömmel a kormány leendő tagjainak a kiválasztását, ennek az érdekeltekkel való megbeszélését, a valamennyi szervvel történő koordinálást és az e területre vonatkozó írásos javaslatok előkészítését intézte. Révai, noha bekapcsolódott a kormányelőkészítésbe is, de nagyobbbrészt az Ideiglenes Nemzetgyűlés leendő elnökségére vonatkozó személyi javaslat kialakítását és a nemzetgyűlés kiáltványa előkészítését végezte. Az ilyen kezdeményezéssel összeállt javaslatot vitatta meg azután a „pártközi” értekezlet, és véglegesítette a nemzetgyűlés elé terjesztendő ajánlatokat. A rendelkezésünkre álló anyagok szintjéig, logikai sorrendben a nemzetgyűléssel kezdve, vegyük szemügyre ezeket az előmunkákat.

Úgy tűnik a visszaemlékezésekből, hogy a szervezők az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökévé Juhász Nagy Sándort, Károlyi Mihály 1918—1919-es igazságügyminiszterét kívánták megnyerni. „Juhász Nagy Sándor nem volt hajlandó az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökéül jelöltetni magát — válaszolta Gerő Ernő a szerző kérdésére —, s csak hosszas kapacitálásra vállalta el a Nemzetgyűlés

⁶⁰ Pü. — R. 17 : i. m. 165.

alelnökévé való jelölését...⁶¹ Erre utal közvetetten dr. Tariska Istvánnak, az MKP akkori debreceni titkárának a visszaemlékezése is, akit a nemzetgyűlés tisztségviselőinek kiválasztásába bevontak. Elmondja, hogy az alelnökökre vonatkozó megbeszéléseket Révai Józseffel folytatta: „Gyorsan és vita nélkül végződött a nemzetgyűlés alelnökeire vonatkozó tanácskozás Révai Józseffel. Ő a magyar viszonyokkal eléggé tisztában volt. Határozott egyénisége folytán gyorsan döntött, — később szerzett tapasztalataim szerint azért is —, mert kérdéseit inkább a már korábban, más keretben hozott határozatok megerősítésére, helyességének vagy várható visszhangjának utólagos felmérésére tette fel, semmint határozatot megelőző tanácskozás céljából. Révai tisztelte Juhász Nagy Sándor emberi magatartásának tisztaságát, archaikus — úgy is mondhatnám anachronisztikusan — plebejus-polgári-forradalmári magatartását. Juhász Nagy megrendíthetetlen hűsége Károlyi Mihályhoz azonban Révai tiszteletének csak az elkerülhetetlenül szükséges mértékét fejezte ki.”⁶² Révai „gyors döntése”, Juhász Nagy alelnökké történő elfogadását illetően a visszaemlékezővel folytatott tanácskozásán minden valószínűség szerint valóban, mint dr. Tariska írta, csak egy már korábban hozott döntés — amikor az elnöki pozíciót nem fogadta el, csak az alelnököt — utólagos megerősítését vagy ellenőrzését, hatásának felmérését szolgálhatta.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki pozíciójára vonatkozóan Puskin, a szovjet katonai bizottság diplomáciai tanácsadója is folytatott informálódó megbeszéléseket Tariska Istvánnal. Puskin Grigorjev tolmács társaságában egy, mai fogalmainak szerinti munkaebéden látta vendégül a nemzetgyűlés megnyitása előtti napok egyikén Tariska doktort. Itt „a nagykövet behatóan érdeklődött a Debrecenben maradt, ismert politikai és tudományos névvel bíró személyek felől. Ezek száma nem volt jelentéktelen.” Elmondja még a visszaemlékező, hogy részletes tájékoztatást adott az elnöknek szóhajóhető Juhász Nagy Sándor, Vásáry István, Révész Imre, dr. Bánás László, dr. Bodnár János, dr. Sántha Kálmán és Szentpéteri Kun Béláról.

„Nagy volt a meglepetésem — folytatta a volt párttitkár —, hogy a fenti személyiségek közül egyiknek a jellemzése sem váltott ki nagyobb érdeklődést Puskin nagykövetből. Érdeklődése az általam utolsónak említett Szentpéteri Kun Béla jogász egyetemi tanár élet- és jellemrajza felé fordult... Tüzetes kérdezősködés után Puskin nagykövet azt kérdezte, mit szólnék ahhoz, ha Szentpéteri Kun Bélát jelölnék az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökének. Megdöbbenően tiltakoztam: ő az a személyiség, akit — éppen ismételt választási elnöksége miatt (a Horthy-korszakban — K. M.) — a munkásosztály tagjai, a kommunista érzelműek és párttagok éppúgy, mint a szociáldemokraták — nemcsak elutasítanának, de a javaslaton fel is lennének háborodva.”⁶³ A szovjet diplomata azonban kitartott álláspontja mellett és igen lényeges érvekkel akarta meggyőzni beszélgető partnerét gondolata helyességéről. Érvei — folytatódik tovább szószerint a visszaemlékezés — „a következők voltak: 1. az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökének közjoghoz értő, a magyar közjogi múltat ismerő személynek kell lenni;

2. olyannak, aki — személye és múltja alapján — a politikai jogfolytonosság demonstrálására is alkalmas.”

⁶¹ PI Arch. H—g. 127 Gerő Ernő 1972. jún. 22-i válasza a szerző kérdéseire.

⁶² MSzMP Hajdu-Bihar megyei Biz. Arch. Dr. Tariska István visszaeml.

⁶³ Uo.

Puskin fenti érvelését és javaslatát Révai József is magáévá tette. „Révai teljes mértékben helyeselte Puskin nagykövet állásfoglalását Szentpéteri Kun Béla jelölését illetőleg — írja Tariska dr. —, s aggodalmaimra az azután oly sokat hallott szólás-mondásával válaszolt: »Jó bolsevik mindenhez ért és minden nehézséget legyőz.«” Pedig már nevezett aggodalmai között a következő is ott állott: „Emberileg én Szentpéteri Kunt inkább jobboldali bábnak, mint politikusnak tartottam.”⁶⁴

Szentpéteri jelölését nemcsak a kommunista Tariska István, hanem a szociáldemokraták és az igazán demokratikus politikusok is ellenezték. Ezzel kapcsolatban Gerő Ernő a következőket közölte. „Szentpéteri Kun Bélát mi nem ismertük. A SzEB szovjet részlegének vezetője mellett politikai tanácsadóként működő Puskin nagykövet vetette fel és támogatta igen határozottan jelölését. A debreceniek közül, akik ismerték Szentpéteri Kun Bélát, többen ellenezték a jelölését az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki tisztére. Például emlékszem, hogy ellenezte Juhász Nagy Sándor, akiről az volt a benyomásunk, hogy becsületes baloldali demokratikus polgár. Azért ellenezte, mert *jobboldalinak és jelentéktelen figurának tartotta.*” Majd, miután Gerő kifejti, hogy Juhász Nagy semmiképpen sem akarta elvállalni az elnöki jelölést, így folytatja: „Puskin nagykövet ragaszkodott a jelöléshez (Sz. Kun Bélához), mert többször beszélt vele és szovjet szempontból megbízhatónak tartotta.”⁶⁵

Ezen okok miatt — Juhász Nagy hajthatatlansága és mivel személye az antifasiszta koalíció szempontjainak formálisan jobban megfelelt — került az elnöki pozícióra javaslatba Szentpéteri Kun Béla. Ez egyben azt a feladatot is jelentette, hogy a vele szemben kialakult ellenszenvet Debrecenben elsősorban a kommunistáknak kellett volna leszerelni, a minimálisra csökkenteni. „S ezzel nyakamba szakadt — írta a debreceni MKP szervezet volt titkára — az a nehézség, hogy a pártvezetőségi tagjainkat a döntés helyességéről meggyőzzem. . . A meggyőzés azonban mégsem sikerült, (elsősorban Végh Dezső illegális kommunistát, a helyi munkásmozgalom legtekintélyesebb öregjét nem — K.M.) csak a vita maradt abba öreges duzzogás, valami »Csináljatok, amit akartok«-féle befejezéssel.”⁶⁶

Mindezek után került sor arra, hogy dr. Tariska István és Grigorjev szovjet követségi tanácsos felkeressék Szentpéteri Kun Bélát és megkérjék az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki tisztének az elvállalására, „amire ő csak huzamos érvelés után volt rábírható”. A másik alelnököt, dr. Sántha Kálmán egyetemi tanárt Révai József hozta javaslatba, akit el is fogadott az Előkészítő Bizottság.⁶⁷ Ezzel tulajdonképpen az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökségére kialakult az előzetes javaslat. Bár közben, dr. Balogh István szerint, ő második alelnöknek Purjesz Béla, szegedi egyetemi tanárt javasolta, hogy kissé megoszoljanak a nagyobb városok között a nemzetgyűlés tisztségviselői, de ezt a javaslatot nem fogadták el.⁶⁸

A nemzetgyűlés ülésének megnyitására előkészített javaslatban tehát elnöknek Szentpéteri Kun Bélát, alelnököknek Juhász Nagy Sándort és Sántha Kál-

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ PI Arch. H-g. 127. Gerő Ernő id. visszaeml.

⁶⁶ MSzMP. H-B m. Biz. Arch. Dr. Tariska I. visszaeml.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Dr. Balogh István visszaemlékező válasza a szerző kérdéseire. (Balogh István szerint a „lelejejen” Gerő Ernő őt akarta megnyerni elnöknek. Utóbbi visszaemlékező válasza szerint ez a variáció soha fel nem merült.)

mánt vették számításba. E három funkció viselőiből tervezték létrehozni ideiglenes jelleggel a „Nemzetgyűlés elnökségét”, amely az elképzelés szerint az államfői jogokat is gyakorolni fogja. Az államfői jogok gyakorlását azért kívánták egy kollektív testületre, nem pedig csak egy személyre, csak a nemzetgyűlés elnökére ruházni, mert — írta e testületről Gerő Ernő 1944. december 28-án Rákosinak — „ezzel igyekeztünk biztosítani magunkat esetleges meglepetések ellen az elnök részéről”.⁶⁹

Ez a kidolgozott személyi javaslat azonban bizonyos körökben jó benyomást is tett. Ezt tanúsítják Juhász Géának, a szintén debreceni kisgazdapárti képviselőnek, politikusnak visszaemlékezése. „Megfontolásra vallott az elnökség összeválogatása is — írja az előkészítő munkákról. — Az elnökjelölt jogász professzor, Szentpéteri Kun Béla neve milyen jó csengésű lehetett volna a 19-es kommunisták fülében. Juhász Nagy Sándor pedig, a Károlyi-kormány volt igazságügyminisztere, saját személyében idézte az őszirózsás forradalmat. Sántha Kálmán már fiatalon nemzetközi tekintélyű ideggyógyász volt és agysebész; róla csak a kommunisták tudták, hogy a német megszállás óta intézetét adta helyül a párt illegális összeföveteleire. Hiba csupán annyi csúszott a számításba, hogy a debreceni Kun Béla csak volt baloldali; . . .”⁷⁰

A személyi javaslatok kialakításával egy időben a megnyitásra elkészült a Nemzetgyűlés tervezett „Szózatának” szövege is, amelyet szintén Révai József írt meg.⁷¹

Az ideiglenes kormány még ki nem választott tagjainak felkutatása és névszerinti javaslatba hozása is a nemzetgyűlése előtti napokban történt meg. A 3 vezérezredes és Teleki Géza, valamint két kommunistaminiszter jelöltben már Moszkvában megállapodás történt. A még tervbe vett 5 minisztérium élére viszont a Moszkvában tárgyalók Debrecenbe érkezésekor, illetve az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottságának a létrehozásakor sem személyre szóló javaslat nem született, de még a tárcák pártok közötti konkrét szétosztása sem történt meg. Csak azt a Moszkvában elért megállapodást ismertették az EB-al, hogy az átállt katonatisztek közül, Horthy volt fegyverszüneti bizottságának tagjaiból és a demokratikus, antifasiszta és németellenes pártokból hoznak létre kormányt. A pártok közötti leendő tárcamegosztásnak pedig még csak a számszerűsége volt megállapítva. Csak ezt ismertették a Moszkvából érkezett személyek: Mégpedig az MKP, KGP és SzDP ad 2—2—2, a NPP pedig 1 miniszteri tárcát kapott. „Kaptuk az értesítést, hogy négy miniszter Moszkvából jön: Miklós Béla, Vörös János, Faraghó, Teleki. — Írja visszaemlékező válaszában e kérdésekről a további tárgyalások szinte minden fázisában részt vevő dr. Balogh István. — A három nagy párt, MKP, SzDP, FKGP, és az egy kis párt, a NPP 2—2—2 és 1-es arányban kapnak miniszteri tárcát. . . A személyeket, akik a tárcákra kerültek, a magyarok döntötték el, de hogy milyen minisztériumok lesznek, ezt kapták a szovjetektől.”⁷² Vagyis, már a december eleji moszkvai szovjet—magyar megbeszélések döntöttek arról, hogy milyen minisztériumok

⁶⁹ PI Arch. 274—7/13.

⁷⁰ PI Arch. H—j—59. Dr. Juhász Géza visszaeml. (A volt baloldaliságra történő utalás nevezett 1919-es, Tanácsköztársaság alatti munkában maradására vonatkozik. Sántha professzor felesége révén — aki a debreceni márciusi fiatalok között lett kommunista, az MKP tagja — viszont közel állt a kommunistákhoz.)

⁷¹ A „Szózat” Révai József kézírásos fogalmazványának eredeti példányát lásd: PI Arch. 274—9/1.

⁷² Dr. Balogh István idézett írásbeli visszaemlékezése.

legyenek, kivéve a népjólétit, amelyet csak Debrecenben határoztak el. Miután a fenti döntések a pártok vezetői között ismertté váltak, december közepén már meg is indult egyrészt a verseny a fontosabb miniszteri tárcák megszerzéséért, másrészt pedig zömmel Gerő Ernő által végzetten a személyek kiválasztása, illetve elfogadtatása a különböző pártokkal és közegekkel. Mivel ezekre vonatkozóan sem rendelkezőnk korabeli dokumentumokkal, kénytelenek vagyunk az egyes szereplők visszaemlékezései által adott keretek lehetőségei között maradva szinte csak érzékeltetni a szóbanforgó tevékenységeket.

Tulajdonképpen a nemzetgyűlés ülése előtti napokban még nem is a *pártok közötti* verseny indult meg, hiszen az MKP-t kivéve még eddig egyik párt sem alakította meg a felszabadított területeken a mozgalmát összefogó központi irányító, vezető szervezetét, hanem az egyes pártok területi vezetői fejtettek ki tevékenységet. Mint látni fogjuk, csak a nemzetgyűlés ülésének idején jönnek létre e központi vezetőségek. Ez a körülmény egyrészt megnehezítette a kormányteremtő munkát, de egyben elkerülhetetlenül igényelte, hogy az MKP minden kezdeményezőként lépjen fel. Ugyanakkor könnyebbé is vált a személyek kiválasztása és eldöntése, hiszen a többi párt még nem tudott egységes, már országos szervezettel is alátámasztott álláspontot kialakítani. Így a kommunizáció kezdeményezése — szervezettségük és világos programjuk következtében — e munkájukra is kihatott és vitathatatlan tekintélynek örvendett. Azonban ilyen keretben is érzékelhető volt a különböző, még szabad tárcákért való törekvés.

Pl. Valentiny Ágoston és Takács Ferenc, az SzDP ismert szegedi és hódmezővásárhelyi vezetői az EB létrehozása és tervének meghatározása után Debrecenből jövet felkeresték a már ekkor MKP funkcionárius Keresztes Mihályt Orosházán és a belügyminiszteri funkció megszerzése reményében a következő ajánlatot tették neki: „Rövid bevezető után a lehető legudvariasabb tónusban felszólítottak, térjek vissza a Szociáldemokrata Pártba, — írja könyvében Keresztes M. —, a történeteket elfelejtik, és emiatt a jövőben sem lesz személyes hátrányom. Ha visszatérek hozzájuk — folytatták —, akkor a most alakuló kormányban a belügyminiszteri tárcát kapom, mert a jelenlegi körülmények között — szerintük — erre a legalkalmasabb személy vagyok.”⁷³ Nevezett határozottan visszautasította mindkét ajánlatot, és megmaradt az MKP soraiban.

Egyébként is a belügyi tárca megszerzése körül volt a legnagyobb vita. Ugyanis valamennyi csoport és párt e tárca kimagasló fontosságát rögtön megértette, ezért éberem örködött — ha már magának megszerezni nem is tudta, — legalább afelett, hogy az ne kerüljön társadalmi osztály vagy politikai értelemben a MNFF-on belüli másik oldal kezébe. Végül is e kérdés a függetlenségi front balszárnya számára kedvező kompromisszummal dűlt el. Minderről Erdei Ferenc, az egyezkedés eredményeként a belügyminiszteri posztra javasolt parasztpárti vezető a felszabadulás 20. évfordulója során rendezett visszaemlékezés gyűjtés alkalmával a következőket mondotta: „... a nemzetgyűlés előtti napon Gerő felhívott, hogy szeretne komolyan beszélni velem. Leülünk és akkor ő mondja, hogy hát miről van szó, hogy belügyminiszternek jelölnek.” Nevezett e javaslaton meglepődve mindenféleképpen szabadkozott, a rendőri ügyekben való járatlanságát és irodalmi irányú ambícióit hangoztatva próbált kitérni. Mire a javaslattevő „... kifejtette, hogy hát ez nagyon nagy baj lesz, hogyha én most megretírálok, mert akkor kezdhetik újra az egészet és gondolhatom, hogy a

⁷³ Keresztes M.: Az első lépések... 46—47.

belügyminiszterségen volt a legnagyobb vita. Mert a Hortly-tábornokok és a kisgazdák, azok kommunista belügyminisztert nem akartak, a kommunisták pedig emezek közül nem voltak hajlandók belügyminisztert. Úgyhogy végül is ezt az egy szál falukutatót találták olyannak, akit mind a kettő el tud fogadni. Tehát felrajzolta előttem, micsoda rémes zűr lesz belőle, hogyha én nem vállalom, mert akkor megint hol találnak valakit, akiben mindkét fél meg tud egyezni. Hát akkor hagytam magam meggyőzni és így lettem belügyminiszter⁷⁴ (kiemelés — K. M.).

Nemcsak azért volt kedvező Erdei Ferenc belügyminiszterrel jelölése 1944 decemberében, mert ő a MNFF-nak a népi szárnyához tartozó párt vezetője volt, hanem azért is, mert személyében olyan kézbe került e fontos poszt, aki a munkásosztály nézeteit elfogadó, a marxizmust valló közéleti ember volt. A felszabadulás után jelentkezett is MKP tagnak, de végül mégis a NPP-ben maradvra fejtette ki pártpolitikai tevékenységét.⁷⁵

A kisgazdapárti politikusok a földművelésügyi minisztérium megszerzésére is törekedtek. Ezt bizonyítja Balogh Istvánnak a következő megjegyzése: „Előbb a földművelésügyi tárca felé akartak irányítani. . . szó volt számomra a kultusz tárcáról is”.⁷⁶ Továbbá, Vörös Vincének, a KGP volt baranyai képviselőjének a visszaemlékezése: „Arról valóban szó volt, hogy földművelésügyi miniszternek kisgazdapárti politikust tegyenek meg.”⁷⁷ Ezek a tervezések azonban csak a kisgazdapárti körökben lehettek, ugyanis mindkét érintett tárca már Moszkvában gazdára talált és Gerő Ernő szerint Balogh Istvánnal kapcsolatban a központi és egyeztető megbeszéléseken fel sem merült a földművelésügyi miniszterség sem.⁷⁸

A miniszteri, államtitkári és a különböző más funkciókra, hangsúlyozzuk, az MKP-t kivéve, kezdetben nem a pártok jelöltek személyeket, hanem az egyes pártoknak a különböző vidékekről megérkezett vezetői ajánlották saját pártbeli és más pártállású ismerőseiket. Ezért hihetőnek tűnnek azok a visszaemlékezések, amelyek az egyes nevek szóbahozásáról beszélnek. Pl. Balogh István szerint: „Vásáryt pénzügyminiszternek én ajánlottam — írja —, mint szakembert. . . Valentinyvel, hogy tárcát vállaljon én is beszéltem. Az én rábeszélésem volt számára a legjelentősebb, régóta ismertem, stb.”⁷⁹ Vas Zoltán személyes közlése szerint „új itthoni ismerőseink közül többeket én ajánlottam a leendő függetlenségi kormányba. A kommunisták közül a hódmezővásárhelyi Karácsonyit és a békéscsabai Szobek Andrást (főispán lett mind a kettő — K. M.). Továbbá a makói származású NPP-i Erdei Ferencet, a szegedi szociáldemokrata Valentiny Ágostont, és Békéscsabáról a kisgazdapárti Gyöngyösi Jánost.” Vásáryt, jegyezte meg Vas, s ezzel megerősítette Balogh fenti közlését. Gyöngyösi s Balogh páter ajánlották. Dr. Tariska István a nemzetgyűlés tisztségviselőire vonatkozó javaslatai mellett ajánlotta többek között Kovács Kálmánt, Zöld

⁷⁴ Erdei Ferenc id. visszaeml. E rész megjelent: Valóság, 1965. 4. sz., *Karsai Elek*: Történelem hangszalagon c. összeállításában. 9—10. Úgyane kérdésről 1970-ben is nyilatkozott Erdei Ferenc, amikor a fenthez hasonló kifejtése mellett még a következőket is hangsúlyozta: „Az előzetes megbeszélések során — mondotta Gerő — az alakult ki, hogy a belügyminiszterség a Paraszt-pártnak jusson, s annak képviselőjében én vállalom el, tekintve jogi végzettségemet is” (Az első évek. 1945—1948. 27.).

⁷⁵ PI Arch. 274—7/13. Gerő E. 1944. dec. 28-i levele Rákosi M.-nak.

⁷⁶ Dr. Balogh I. id. visszaemlékezése.

⁷⁷ Vörös Vince 1973. nov. 23-i levélbeli válasza a szerző kérdéseire.

⁷⁸ PI Arch. II—g.... Gerő E. idézett 72. jún. 22-i visszaemlékezése.

⁷⁹ Dr. Balogh I. id. visszaeml.

Sándort és Simon Lászlót, akik rövidesen az ideiglenes kormány államtitkárai is lettek.⁸⁰

Arra viszont, hogy az egyes pártoknak mennyire nem volt még központi irányításuk, elegendő lesz ha az SzDP egyik, éppen a felszabadult területek ideiglenes szociáldemokrata országos vezetőségének megszervezésén a szóban forgó napokban Debrecenben munkálkodó vezetőjét idézzük. „Azt is lerögzíthetem — írja visszaemlékezéseiben Gallai Lajos —, hogy Valentiny és Takács miniszterré, pontosabban a kormány tagjaivá választását ők már az előző hetekben önmaguk között még Szegeden elhatározták. Az ilyen elsőrendű személyi kérdéseket sem beszéltek meg Debrecenben a szociáldemokrata vezetőkkel, velem sem. Legfeljebb annyi történt, hogy a nemzetgyűlés összeülése előtt néhány nappal közölték a szociáldemokrata személyekre vonatkozó állásfoglalásukat, ezt is igen határozottan, szinte vitathatatlanul.”⁸¹

Az előzőekben vázolt módon, a legkülönbözőbb oldalokról és még a december 19-én és 20-án beérkezett képviselőktől is származó ajánlatok figyelembe vételével az előzetes konzultációkat és egyeztetéseket követően Gerő Ernő tárgyalta meg a leendő miniszterekkel javaslatbáhozásukat. Ezekre a megbeszélésekre december 18—20-a között került sor. A már idézett Erdein kívül „a miniszterjelöltek közül Valentiny Ágoston és Vásáry István is csak két nappal a nemzetgyűlés ülése előtt itt (az Arany Bika Szállodában — K. M.) tudták meg Gerő Ernőtől, hogy az ő nevük is a kormánylistán szerepel. . .”⁸² Valentiny később, 1947-ben így elevenítette fel ezt a beszélgetést: „Gerő Ernő a Bikában közölte velem a Moszkvában összeállított kormánylistát és elmondta, hogy Takács Ferenc mint iparügyi és én mint igazságügyminiszter képviseljük majd a kabinetben a Szociáldemokrata Pártot.”⁸³

Többen a miniszterjelöltek közül még félve, csak nagy rábeszéléssel vállalták el a miniszteri megbízatást. Így maga Vásáry is csak „nehezen vállalta” azt — tájékoztatott a vele folytatott beszélgetésről Gerő Ernő.⁸⁴

Végül is a nemzetgyűlés megnyitása előtti napon kialakult a még Moszkvában eltervezett létszámú kormány teljes személyi javaslata. A már ismert miniszterelnök és 5 miniszterjelölt mellé a KGP által megkapott külügyi és pénzügyi tárca élére dr. Gyöngyösi Jánost, illetve dr. Vásáry Istvánt, az SzDP-nek juttatott igazságügyi és iparügyi élére dr. Valentiny Ágostont és Takács Ferencet, a NNP-nek adott belügyminisztérium élére dr. Erdei Ferencet javasolták. Ebben a stádiumban vetődik fel egy 11-ik minisztérium létrehozásának gondolata és még egy miniszter, dr. Molnár Erik személye is. Ennek a javaslatnak a szükségességét, indoklását illetően nagyon eltérőek a vélemények és a rendelkezésre álló adatok. Ezért kissé közelebről is meg kell vizsgálni azokat.

Dr. Balogh István e kérdésre vonatkozóan miután papírra vetette a fenti, a pártok szerinti *tervezett* elosztást, a következőket írta: „Utólag nyomták be Molnár Eriket, mint pártonkívülit. Ez az elosztás Debrecenben volt. Molnár Erikkel az MKP többségét kívánta biztosítani. E kérdést Révai beszélte meg velem.” Egy későbbi, az egész kormányra a nemzetgyűlés előtt tett javaslatával kapcsolatos problémánál ugyanyerre a kérdésre visszatérve, ismételt válasza is ha-

⁸⁰ Dr. Tariska István személyes közlése.

⁸¹ PI Arch. H—g—146. Gallai Lajos visszaeml.

⁸² Paál—Radó: i. m. 176.

⁸³ Uo.

⁸⁴ PI Arch. H—g... Gerő E. id. visszaeml.

sonló, tehát megerősítő volt: „A Politikai Bizottság nevében tettem meg a javaslatot a miniszterelnök személyére vonatkozóan (a nemzetgyűlésen — K. M.). A javaslat eredete az Előkészítő Bizottságtól, illetve Gerő Ernő Moszkvában folytatott tárgyalásai eredményeiből következett. Molnár Erik miniszterré történő javaslata kb. 1944. december 20-án merült fel, mint pártönkívüli. Ez az aritmetikai többség elérése érdekében volt szükséges az MKP, a szocialisták és a NPP számára.”⁸⁵

Ezt az aritmetikai többségi arányt csak a miniszterekre vonatkozóan lehet értelmezni, mert az eredeti tervezetben is az MKP, SzDP és NPP-i, tehát a baloldali miniszterek száma azonos volt a horthysta és a kisgazda minisztereknek a *miniszterelnök nélkül* vett együttes számával, vagyis 5—5 volt az arány. Viszont a miniszterelnököt is számítva eleve jobboldali többség mutatkozott a kormányban, tehát a baloldal növelése 1 miniszterrel csak a számszerinti egyensúly kialakítását hozhatta. Ez érdekében állhatott a baloldali politikai erőknek és még el is volt érhető mind hazai, mind szovjet vonatkozásban. Viszont azt, hogy baloldali többségű, vagy még inkább kommunista túlsúlyú kormányt hozzanak létre Magyarországon, részben a belső viszonyok és a magyar-német-ellenes harc érdekei, de elsősorban az antifasiszta koalíció követelményei — nem tették lehetővé a kommunisták számára! Az utóbbiak bizonyítására érdemes idézni Gerő Ernőnek 1945. I. 23-án már a felszabadult Pesten az MKP volt illegális Központi Vezetősége ülésén azokra az észrevételekre adott válaszát, amelyek az ideiglenes kormányban levő horthysták és jobboldaliak túl nagy számára és szerepére vonatkoztak. „A nemzetközi helyzet kívánta meg. A Szovjetunió meg akarta nyerni a diplomáciai csatát Magyarországnak kérdésében, elérni Magyarország kérdésében döntő befolyást, meg kellett teremteni az előfeltételeket, amelyek nem lehettek csak katonaiak. Az utolsó Churchill—Sztálin találkozáson megegyezés történt Magyarországra vonatkozólag is, melynek a következményeit abban látjuk, hogy mint Finnország, mint Bulgária esetében a fegyverszüneti egyezményt a három nagyhatalom nevében Vorosilov írta alá. Ennek magyarországi előfeltételeit meg kellett teremteni: olyképpen, ami az angol-amerikaiakat nem ijeszti meg. A nemzetgyűlés viszont ennek az ellensúlya.”⁸⁶

Hasonló magyarázatot adott Rákosi is az MKP KV. 1945. április 13-i ülésén, amikor kifejtve a szomszédos országokban már bekövetkezett kommunista előretörést, a következőket mondotta: „Ilyen szomszédok között nem lehet, hogy a magyar demokrácia megelégedjen azzal a 4 hónap előtti helyzettel, amikor igazolni kellett a világ előtt, hogy a kormány nem kommunista. Ez egy kicsit túlságosan sikerült.”⁸⁷

Mindebből egyértelműen következik, hogy nem lehetett a kommunistáknak olyan céljuk, hogy többséget hozzanak létre 1944 decemberében a kormányban. Balogh István szavait tehát, a vele folytatott személyes beszélgetést is figyelembe véve, úgy kell értelmezni, hogy a miniszterelnököt is számítva az az új kommunista kezdeményezés, — miszerint egy 12-ik minisztert kell bevinni a kormányba, aki a baloldal létszámát növeli, — csak a paritásos helyzet elérését szolgálta a népi erők számára. Enélkül még jobban „sikerült volna” annak a bizonyítása, hogy a kormány „nem kommunista”. Különösen, ha figyelembe vesszük azt is, hogy a nemzetgyűlés elnökségébe javasoltak között nemhogy

⁸⁵ Dr. Balogh I. id. visszaeml.

⁸⁶ PI Arch. Filmtár (MKP. Bp-i KB. 40).

⁸⁷ Uo. Filmtár (MKP. KV. 63).

kommunista, de még baloldali pártnak a tagja sem volt. Ez minden valószínűség szerint ugyancsak a fenti okokkal magyarázható!

A kommunistáknak az egész, a miniszterelnököt is számolt kormányon belüli paritás megteremtésére való törekvése feltételezhetően akkor került elő és azzal vált lényeges kérdéssé, amikor kiderült, hogy a designált miniszterelnök mellé egy komoly segítőre van szükség és oda éppen dr. Balogh István kisgazdapárti politikus került javaslatra, mint miniszterelnökségi államtitkár. Erről a kérdéstről maga dr. Balogh a következőket mondta: „Mint miniszterelnökségi államtitkár csak Debrecenben kerültem szóba, legalábbis velem ott közölte Gerő Ernő december 20-a körül, amikor kiderült, hogy Miklós Béla nem politikus alkat és komoly segítőre van szüksége a miniszterelnöki funkció ellátásához.”⁸⁸ Gerő nem ellentétesen, de igen sok vonatkozásban más oldalról és teljesebben adta elő e problémát: „... az Ideiglenes Nemzeti Kormányban betöltendő szerepéről Balogh Istvánnal nem is én beszéltem, hanem Révai József elvtárs. Révai elvtárs Balogh pátert, ha nem is hosszú idő óta, de viszonylag jól ismerte. . . Balogh kezdettől fogva miniszterelnökségi államtitkár akart lenni, valószínű azért, mert úgy vélte, hogy Miklós Béla mellett, aki politikailag ügyefogyott volt, ő lesz a tényleges miniszterelnök. Egyébként azt, hogy miniszterelnöki államtitkár szeretne lenni, Balogh kereken megmondta Révai elvtársnak. Révai ezt közölte velünk, s javasolta, fogadjuk el. Hosszas vívódás után belementünk, mert jobb jelöltünk nem volt, és mert Balogh István teljes egyetértéséről biztosított bennünket a program s ennek végrehajtása tekintetében.”⁸⁹

Nevezettnek így miniszterelnöki államtitkárrá történt jelölése olyan befolyással lehetett a kommunista szervezőkre, hogy annak a leendő kormányelnökre gyakorlandó kisgazdapárti, tehát polgári vonalú hatását ellensúlyozzák egy 6-ik baloldali miniszter javasolásával. Vagyis így a miniszterelnököt is számolt 6 jobboldali miniszterrel szembeni paritás biztosításával. Azonban a 3-ik kommunista miniszterre vonatkozó javaslatnak sem ez a lehetséges indító oka, sem az előbbi, a Balogh páter által előadott, nem indokolta, illetve nem követelte meg, hogy Molnár Eriket *pártonkívüliként* válasszák meg miniszternek, mint ahogyan ez valójában történt és a hivatalos nemzetgyűlési jegyzőkönyvbe is hasonlóan került bele.⁹⁰ Bár, miután több pártonkívüli, vagy annak feltüntetett miniszter, illetve nemzetgyűlési tisztségviselő is volt, ez a beállítás kézenfekvőbb lehetett, mint pl. szakszervezeti képviselőként, vagy más megbízottként szerepeltetni.

Molnár Erik kiegészítéskénti miniszteri javaslatbahozásának egy harmadik lehetséges oka, illetve magyarázata esetleg segít közelebb vinni az egész kezdeményezésnek a megértéséhez és annak is, hogy miért szerepelt Debrecenben a hivatalos helyeken és dokumentumokban az első napokban nevezett miniszter pártonkívüliként. Vizsgálódásunk kiindulópontja a Pécssett, a MNFF lapjaként ekkor megjelenő „Új Dunántúl” 1944. december 27-i „Az Ideiglenes Nemzeti Kormány névsora és pártállása” c. első oldalas közlemény volt. E lapban Perr Viktor, a szerkesztőbizottság kisgazdapárti tagja dr. Boros István (MKP) és Pozsgay Gyula (SzDP) szerkesztőbizottsági tagokkal egyetértésben hírül adta

⁸⁸ Dr. Balogh I. id. visszaeml.

⁸⁹ PI Arch. H—g... Gerő E. id. visszaeml.

⁹⁰ Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. 22 és *Teleki Géza* i. h. 6—7. (Ugyanitt Teleki tévesen szociáldemokratának írja Molnár Eriket. Ez valószínű abból ered, hogy Kecskeméten egységes szocialista—kommunista párt alakult meg a kezdeti időben.)

december 27-én, mindhármuknak mint képviselőknek Debrecenből történt hazaérkezése után, hogy az ideiglenes kormánynak „3 pártönkivüli, 3 kommunista, 3 kisgazdapárti, 2 szociáldemokrata, 1 nemzeti parasztpárti miniszter” tagja van! A 3-ik kisgazdapárti (Független Kisgazda, Munkás és Polgári Párt) miniszternek Faraghó Gábor vezérezredes jelölte meg és a 3-ik kommunista miniszternek pedig Molnár Eriket. Ezekkel együtt pontos tájékoztatást adott arról is, hogy Baranyából 2 államtitkár és egy nemzetgyűlési jegyző került funkcióba Debrecenben.⁹¹

Elindulva az összes többi, a kormányról szóló híradástól eltérő fenti pécsi nyomon, meg kellett állapítani, hogy az nem lehet elírás vagy véletlenség eredménye. Hiszen Perr Viktor a szintén pécsi kisgazdapárti vezető Kovács Bélával együtt Debrecenben 1944. december 20-án és 21-én részt vett azokon a pártközi megbeszéléseken, amelyeken éppen a miniszternek és államtitkároknak javaslatba került személyeket beszéltek meg és hagyták jóvá. „1944. december 20-án az Arany Bika szállóban beszélő szervező bizottsággal, párt- és pártközi értekezleten tárgyalták meg a leendő miniszterek és államtitkárok személyi kérdéseit. — Tájékoztattam a szintén volt baranyai kisgazdapárti képviselő, Vörös Vince, aki egyébként a fenti újsághírben szereplő nemzetgyűlési jegyzővel azonos. — E tárgyalásokon a Kisgazdapárt baranyai tagjai részéről Kovács Béla és Perr Viktor vettek részt.”⁹²

Nevezettek azonban már nem élnek. Az ezeken a tárgyalásokon szintén résztvevő dr. Balogh István több az irányú kérdésemre, hogy Faraghó Gábor tagja volt-e a KGP-nek és esetleg ezt a tényt nem kívánta a volt tábornok, vagy a párt nyilvánosságra hozni, s ezért szerepeltek mindketten, Molnár Erikkel együtt pártönkivüliként — már nem emlékezett. „Lehet, de nem tudok róla, — válaszolta személyesen 1974. május 8-án —, Faraghó csak velünk (KGP) tartott, de hogy szervezeten tag volt-e, nem tudom.” Tulajdonképpen Balogh páter kintart amellet, mintha Molnár Erik pártönkivüliként való szerepeltetése csak a kommunisták konspirációja lett volna. Viszont a már idézett Vörös Vince, a probléma tisztázására hozzá intézett kérdésemre az Új Dunántúlban a kormány tagjainak pártállásáról kiadott fenti közlemény megerősítése után, 1973. november 8-án még a következőket válaszolta: „Debrecenben akkor úgy lett nyilvánosságra hozva, hogy 4 pártönkivüli és 2 kommunista, de dr. Molnár Erik is a Kommunistapárt tagja volt. Kisgazda azért három, mert Faraghó Gábor vezérezredes is kisgazdapárti volt.”⁹³ A négy pártönkivüli csak miniszterekre vonatkozik, mert az 5-ik pártönkivüli a kormányelnök volt.

E választ követően Vörös Vincenek ismételtén feltette a szerző a kérdést Faraghó tábornok kisgazdapárti tagságának részletei után is érdeklődve. A szintén írásbeli válasz, amely 1973. november 30-án kelt, a következő volt: „Kérdéseire legjobb tudásom és emlékezetem szerint adom meg közizléseimet. 1. Faraghó Gábor, vezérezredes kisgazdapárti tagsága: Belépésének idejéről nem tudok és azt sem, melyik helyi szervezetnek volt tagja. A debreceni pártközi tárgyalások után, amelyeken Kovács Béla és Perr Viktor vettek részt a baranyaiak közül, hallottam Kovács Bélától és Perr Viktortól, hogy a közellátásügyi miniszterség a kisgazdapárté lett, Faraghó Gábor személyében. . . Faraghó Gábort, a

⁹¹ Új Dunántúl, 1944. dec. 27.

⁹² Vörös Vince 1973. nov. 8-i levele.

⁹³ Uo.

későbbi pártmunkák során is mindenki kisczadapártinak tartotta, elsősorban Kovács Béla, aki a párt országos főtitkára lett.⁹⁴

Tulajdonképpen e kérdésnek nincs jelentősége az Ideiglenes Kormány létrejötté, vagy összetétele szempontjából sem. Hiszen ismert mindkét volt miniszter politikai szerepe és hovatartozása. A valóságos történelmi tény feltáró törekvése túl azonban olyan vonatkozásban bír jelentőséggel, hogy nem egy visszaemlékezés, vagy feldolgozás meg sem kísérelve a tények feltárását, egyszerűen „kommunista manővernek” tünteti fel az itt vizsgált kérdést.⁹⁵ Pedig, ha a rendelkezésre álló adatok nem is elégségesek ahhoz, hogy egyértelműen állást foglaljunk: melyik ok miatt vetődött fel a 11-ik minisztérium megteremtésének szükségessége és Molnár Erik pártonkívüliként szerepeltetése — az kétségtelenné vált elemzésünkéből, hogy akkor is, ha csak kommunista kezdeményezés volt, nem kommunista vagy baloldali többség kialakítását, vagy biztosítását célozta, hanem az utóbbi számára csak a paritás *elérését* a kormányon belül. De túl ezen a feltételezésen alapos gyanúnk lehet arra is, hogy nem is a baloldal, vagy az MKP számára kellett ez a konspiráció, hanem éppen a KGP, vagy annak az érdekében Faraghó tábornok számára. Ezt a lehetőséget megerősíti az a körülmény is, hogy egyetlen kommunista vagy baloldali szereplő számára sem okozott problémát nevezett miniszternek kommunistaként való kezelése. Maga Molnár Erik és az MKP vezetősége is a miniszterekről együttesen kiadott első életrajzi tájékoztatóban nemcsak MKP tagságát, hanem illegális kommunista múltját is nyilvánosságra hozta.⁹⁶ Tehát számukra nem volt annak jelentősége, hogy konspirálják valóságos párttagságát!

Dr. Molnár Erik miniszterré történt jelölésével teljessé vált az Ideiglenes Kormány tagjainak javasolt listája. A minisztereken kívül a nemzetgyűlés ülése előtti napokban zömében megtörtént a leendő politikai államtitkárok kiválasztása is. Azonban az ő kiválasztásukban már a pártok is nagy szerepet játszottak. Sőt, mind jelölésükben, mind pedig a végleges jóváhagyásukban a fő szerepet már a négy koalíciós párt kialakult, vagy kialakuló vezetősége és a pártközi megbeszélések játszották.

Az egyes pártok azután vezetőségük vagy annak a képviselőkkel együtt tartott frakció ülésén még az ülészek megkezdése előtt megtárgyalták az egész nemzetgyűlés és kormányalakítási politikát és tervet, valamint a személyi javaslatokat is. Az MKP képviselőinek ezirányú, egyben az első frakció ülését a Központi Vezetőség már 1944. december 20-án este megtartotta.⁹⁷ „Ez a késő éjszakába nyúló ülés nagyon komoly politikai tájékoztatást adott, ... jegyzi meg az egyik résztvevő képviselő. — A kialakult helyzet legfontosabb vonásait Gerő Ernő értékelte.” Ezután a nemzetgyűlés lefolyásának elképzelt tervét és a személyi javaslatokat ismertették. Az utóbbiak megvitatása során még változás is következett be a javasolt kommunista államtitkárok személyét illetően. Ugyanis a belügyi államtitkári funkcióra javasolt Keresztes Mihály kérte, hogy „pártvonalon dolgozhasson”. „Kérésemet a viharsarki kommunista

⁹⁴ Vörös Vince 1973. nov. 30-i levele.

⁹⁵ Például Teleki Géza id. tanulmánya 6—7 és *Gosztonyi Péter*: Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásának előtörténetéhez. Új Látóhatár, 1972. aug. 15. XV. évf. 3. sz. 229 és 237.

⁹⁶ Lásd pl.: Délmagyarország, 1944. XII. 31. 5. és Néplap, 1944. XII. 23-i, 24-i és 29-i stb. számait.

⁹⁷ PI Arch. 274—7/13. Gerő E. 1944. dec. 29-i beszámoló levele Rákosi Mátyásnak és *Keresztes M.*: i. m. 51.

képviselők is viharosan támogatták, majd néhány hozzászólás után a Központi Bizottság a javaslatot megváltoztatta, és Zöld Sándort javasolta belügyi politikai államtitkári funkcióra.⁹⁸ Az eredeti javaslatban szereplő Kovács Kálmán így Zöld Sándorral együtt lett a párt államtitkári megbízottja.

Az SzDP a saját képviselőinek frakcióülését egyben arra is felhasználta, hogy kialakítsa a felszabadult területek központi szociáldemokrata vezetőségét. A párt debreceni vezetőségének december 18-i ülése elhatározta: az SzDP képviselőinek és a jövőbeni kormányba kerülő funkcionáriusainak az értekezlete elé javaslatot terjeszt, hogy — mint kibővített pártgyűlés — válasszon országos pártvezetőséget, határozza el a Népszava megindítását és a kerületi titkárságok megszervezését. E kezdeményező döntés és a debreceni SzDP vezetőségének december 19-i újabb ülésén kidolgozott konkrét javaslatai⁹⁹ alapján 1944. december 21-én délelőtt össze is ült a kibővített frakció ülés és egy, a különböző városokból összeállított ideiglenes 11 tagú SzDP Országos Vezetőséget választott.¹⁰⁰ Ez az ülés megtárgyalta a nemzetgyűlés és a kormány megteremtésének a tervezetét és a szociáldemokrata személyekre vonatkozó javaslatokat is. Az utóbbiakban a frakció értekezlet eredményeként itt is változás következett be az államtitkároknak indítványozottak listáján. Ugyanis a debreceni szociáldemokrata Szabó István mellett az eredetileg tervezett szintén debreceni, majd szegedire módosított jelöltet a kritikai észrevételek következtében a pécsi SzDP küldött Pozsgay Gyulára cserélték ki.¹⁰¹ Így ők ketten lettek az SzDP politikai államtitkári jelöltjei.

A KGP képviselőinek hasonló frakcióüléséről közvetlen és pontos adat nem áll rendelkezésünkre, csak annyi, hogy összejöttek az Arany Bikában és ott „a kormányfunkciókat beszélték meg”. Az is ismert, hogy a nemzetgyűlés ülése előtti 1-2 napon, vagy az alatt, e párt is létrehozott egy ideiglenes országos vezetőséget, amelynek az elnöke dr. Balogh István, tagjai Kovács Béla, Lévay Zoltán, Öry Kálmán és Vásáry István lett.¹⁰² Viszont ez a párt erőinek felmérése és koncentrálása után olyan jó káderállománnyal rendelkezett éppen a már korábban tárgyaltak következtében — több megyében 1943-ban és 1944 elején sikerült felfrissíteni szervezeteit és megújítani, megerősíteni a megyei KGP vezetőségeket —, hogy minden további nélkül ki tudta állítani a szükséges embereit a különböző állami funkciókra. Ennek következtében a KGP a 4 államtitkári jelöltjét azonnal ki is állította: Dr. Balogh Istvánon kívül még Kovács Bélát (Baranyából), Vásáry Józsefet (Debrecen) és B. Szabó Istvánt (Békésről). A NPP is csak 1 államtitkárt tudott jelölni, S. Szabó Ferencet (Orosháza). Többi korai adatunk arra utal, hogy a baloldali pártok káderhiány miatt nem jelöltek több államtitkárt és nem is tudták azonnal betölteni a pártközi megbeszéléseken kialakított helyeket.¹⁰³ Ezért, az egyik napló be-

⁹⁸ Keresztes M.: i. m. 51—52.

⁹⁹ PI Arch. 253. f. 1/1 és 1/270 (Gallai anyag).

¹⁰⁰ PI Arch. 283—7/1. A frakció-ülés jegyzőkönyve, és Néplap, 1944. dec. 23. 5. (A következő napon titkárrá választott Gallai Lajos ugyan visszaemlékezésében [ugyanott H—g—146] azt írja, hogy a pártgyűléssé átalakult frakció-értekezlet 21-én a Nemzetgyűlés ülése után volt, de a korabeli idézett újsághír határozottan délutánról szól!)

¹⁰¹ Bernáth András volt SzDP szegedi képviselő visszaeml. MR. Arch D/2300/2, és Paál—Radó: i. m. 193.

¹⁰² Vörös Vince személyes közlése, és lásd: *Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1940—1947. Kandidátusi disszertáció.* 34. (E helyen forrásként dr. Balogh István személyes közlése van feltüntetve, amelyet Vida ad meg.)

¹⁰³ Paál—Radó: i. m. 190—191.

jegyzése szerint, 6 politikai államtitkári poszt maradt egyenlőre szabadon az első 1—2 hónapban, amelyek esetleg megmaradtak a még fel nem szabadult területek számára.¹⁰⁴ A szakszervezeti képviselők nemcsak pártállásuknak megfelelően vettek részt frakció ülésen, hanem saját csoportjukat együtt is összehívták, de itt csak a szervezet közvetlen ügyeit tárgyalták meg.¹⁰⁵

Mindezekkel tulajdonképpen az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Kormány megteremtésének politikai, szervezeti és személyi előkészítése a végéhez közeledett. A pártok vezetőségeinek és képviselőinek előzetes frakció ülésein valamennyi célt és tervet, ugyan nem vita nélkül, de minden pártban jóváhagyták. A munkáspártok értekezletein a politikai vonalat és a szövetségeket illetően is hangzottak el jelentős, baloldali túlzást is mutató észrevételek. Pl. visszaemlékezések szerint, a képviselők „kifogásolták, hogy tele vannak pappal, polgárral (a képviselői sorok — K. M.),”¹⁰⁶ vagy többen nagy államosításokat, „nacionalizálást” követeltek, illetve szövetkezeti földreform helyett, stb.¹⁰⁷ Végül is ezek az előkészítő megbeszélések csak 1944. december 21-én délelőtt fejeződtek be, mégpedig egy elhúzódtott pártközi értekezlettel, amely miatt már maga a nemzetgyűlés e nap délelőtt 10 órára tervezett megnyitója is halasztást szenvedett a nap második felére.¹⁰⁸

Ezen az utolsó előkészítést szolgáló pártközi megbeszélésen a nemzetgyűlés elnökét kivéve minden kérdésben megnyugtató egyetértés alakult ki. Az elnökre vonatkozó személyi probléma azonban csak magán az ülésen „robant”. Jóváhagyták a nemzetgyűlés „lefolyásának” a kommunisták, Gerő és Révai által elkészített részletes tervét is. Ez a megmaradt forgatókönyvszerű tervet azt mutatja, hogy az egyébként feljegyzések, illetve jegyzőkönyv készítése nélküli, az utolsó 2—3 napon szinte állandóan folyó tanácskozások, pártközi megbeszélések jelentős munkát végeztek el.

A terv főbb pontjai szerint az Előkészítő Bizottságnak csak addig lenne beindító szerepe, amíg munkájáról beszámol, mandátumvizsgáló bizottságot választ és az általa megvizsgálta, majd jóváhagyott megbízatások alapján a nemzetgyűlés a nemzeti akarat kifejezésére hivatottnak nem nyilvánítaná magát. Ezt követően négy város képviselőinek a nevében; Szeged, Debrecen, Hódmezővásárhely és Pécs, javaslatot terjesztenének elő a nemzetgyűlés elnökének, két helyettesének és két jegyzőjének a személyére vonatkozóan. A megválasztott elnökség az államfői jogokat is gyakorolná ideiglenesen.

A megalakult szuverén nemzetgyűlés *első napirendi* pontja a már szintén megfogalmazott „Ideiglenes Nemzetgyűlés Szózata a magyar néphez” című kiáltvány megvitatása lenne, majd a *második*, „az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakítása”. Az utóbbihoz egy előre megállapított párt összetételű és 21 tagú politikai bizottságot küld ki a nemzetgyűlés, amely javaslatot tesz a kor-

¹⁰⁴ Nemess József naplója. 1944. dec. 23-i bejegyzés.

¹⁰⁵ Erdei M. személyes közlése.

¹⁰⁶ Dr. Karsai Elek csoportos visszaemlékezés-gyűjtése a volt szegedi ideiglenes nemzetgyűlési képviselőkkel és munkásmozgalmi veteránokkal. MR Arch. D/2300/2.

¹⁰⁷ PI Arch. 274—7/13. Gerő Ernő 1944. dec. 28-i levele Rákosihoz.

¹⁰⁸ Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. 153 és *Paál—Radó*: i. m. 167. A megnyitást így délutánra halasztó döntés miatt tarthatták az SzDP képviselői frakció-ülésüket 21-én délelőtt. A képviselők egy-egy további csoportja ez idő alatt az Ideiglenes Nemzetgyűlés ülésének megnyitása alkalmával szervezett egyházi szertartáson vett részt. A református vallásúak istentiszteletét a kollégium oratóriumában dr. Révész Imre püspök, a katolikusokét a római katolikus templomban dr. Bánáss László prépost-plébános tartotta (uo. 1—3 és *Paál—Radó*: i. m. 5—8) továbbá dr. Balogh István szóbeli közlése, valamint *Révész Imre*: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés... 145.

mányalakítási felhatalmazásra és a leendő miniszterelnök személyére vonatkozólag. A nemzetgyűlés e politikai bizottságának eleve olyan szerepet is szántak, hogy a folyó háború és a rombolások miatt nehezen összehívható egész nemzetgyűlést a két ülészaka között pótolja is.

A kormány bemutatkozása és esküjének a nemzetgyűlés előtti letétele követően megtárgyalná a nemzetgyűlés a már korábban elkészített „kormánynyilatkozatot”, majd annak az alapján következnek a felhatalmazás megadása a kormánynak „bizalmi szavazás formájában”.¹⁰⁹

Az előkészítő munkák ilyen alapos és részletekbemenő elvégzése után kezdődhetett csak meg 1944. december 21-én a kora délutáni órákban a magyar nép, az egész magyar nemzet életében történelmi sorsforduló kezdetét jelentő, az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalkotásával és az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrehozásával járó ülészak.

A debreceni előkészítő munka 8—10 napján, főleg annak a végén fokozódott az új hatalom propagandisztikus előkészítése is, amely nemcsak a választások népgyűlési szóbeli agitációjában, hanem a terebélyesedő demokratikus sajtóban is folyt. Mindenek előtt a debreceni Néplapban, majd, részben abból átvéve, Szeged, Miskolc, Békéscsaba, Szolnok és más városok már megjelenő napi, vagy heti lapjaiban is. Példaként idézünk néhány, a nemzetgyűléssel kapcsolatos szempontot, vagy jelentősebb, érdekesebb személyek ezirányú megnyilatkozásait.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága felhívásának december 16-án történt megjelenése után a Néplap szinte minden száma több cikket is közölt a nemzetgyűlés feladatait, céljait, jogállását stb. illetően. A december 17-i szám pl. „A nemzetgyűlés elé!” címen sorba veszi a nemzetgyűlésre váró megoldandó feladatokat. Mégpedig: megindítani a nemzet állami életét, „a magyarság belső és külső felszabadítását kell kiküzdeni”. A nemzetgyűlés „jogforrás” lesz arra, hogy e nemzetet a fasizmus elleni harcra megszervezzék és a fegyvert Németország ellen fordítsák, a háborúból való kilépés külpolitikái, továbbá a gazdasági és közigazgatási problémák megoldásának feladatait taglalja. December 20-án egy másik cikk a nemzetgyűlés és az alkotmányosság kérdéseit boncolgatva a következő figyelemre méltó állásfoglalást fejtette ki. „A magyar alkotmányos tényezőket részben a náci erőszak semmisítette meg vagy hurcolta el, részben bitangul elárulták a hazát. Ezzel az alkotmányos élet megszűnt. Törvényhozó testület kell, amely a lehetőséghez képest széles alapon tevődik össze és mindaddig gyakorolja a szuverén törvényhozó hatalmat, amíg azt a szerepét az általános, titkos választójog alapján megválasztott országgyűlés át nem veszi... A Nemzetgyűlés jelenti a szuverén jogforrást, a szabad, demokratikus országot, a dolgozók védelmét, a legfőbb alkotmányos tényezőt, amelyre hivatkoznunk, építenünk kell.” Ez és az ehhez hasonló többi állásfoglalás igen jelentős abból a szempontból is, hogy az MNFF jobbszárnya a nemzetgyűlés és a kormány létrehozása után nyomban, látva a határozott célt és a megvalósítására felsorakozó népi erőket, olyan politikát igyekezett kialakítani, folytatni, amely a fenti szervek ideiglenességét azok művére, nem pedig létrehozásuk körülményeire kívánta értelmeztetni!

Több cikk beszámol e napokban a felszabadult országrészben kialakult politikai hangulatról is. Pl. a Néplap a december 21-i vezércikkében így írt:

¹⁰⁹ PI Arch. 274—9/1. (A nemzetgyűlés lefolyásának tervezete.)

„A kiküldött megbízottak (az EB választási megbízottai — K. M.) csodálatosabbnál csodálatosabb eseményekről számolnak be. Elementáris erővel tört ki a népgyűléseken a nép igazi akarata. Egy negyed évszázad elfojtott keserősége tört most fel, hogy tanúságot tegyen arról, hogy nem az ő akarata volt az, ami 25 esztendőn keresztül itt történt.” Ez a néphangulat hatott az ekkor csak alig eszmélődő és még meg nem erősödött jobboldalhoz húzó horthysta politikusokra is. December 19-én a deznált miniszterelnök nyilatkozatában a következőket mondta. „A felmerült problémákat az ország különböző helyein különbözőképpen igyekeztek megoldani. Ez természetesen nagy zűrzavar-nak lett volna az előidézője. *Moszkvában is belátták ennek a helyzetnek a tart-hatatlanságát és örömmel üdvözölték kívánságunkat, hogy ideiglenes nemzetgyűlést hívjunk össze, amelyik kormányalakítási megbízást adna, hogy kérdéseinket meg-oldjuk . . .* Célunk, hogy a nép széles rétegeire támaszkodva alakítsuk meg az Ideiglenes Nemzetgyűlést. Súlyt helyezünk arra, hogy a nemzetgyűlés megbí-zatása a néptől jöjjön. *Mivel ma tükos választásokra még nincs mód, nemzetgyű-lésünket csak ideiglenes nemzetgyűlésnek tartjuk*” (kiemelés — K. M.). A nem-zetgyűléstől eredő legfontosabb feladatoknak ekkor még Miklós Béla a követ-kezőket látta: kormányt adni és új hadsereget teremteni, hogy kilépjen az or-szág a német szövetségből és harcoljon a függetlenségéért. Felelősségre kell vonni a történekekért a háborús bűnösöket és „széleskörű földreform” kell, „amely-nek mielőbbi végrehajtása a megalakítandó kormány első feladatai közé kell, hogy tartozzék . . . Jóvá kell tennünk a régi rendszer bűneit, ha együtt aka-runk haladni azzal a munkássággal, aki ebben a háborúban tanúságot tett poli-tikai érettségéről.”¹¹⁰

Megszólt december 20-án a nemzetgyűlés későbbi elnöke, dr. Zsedényi Béla jogász professzor is. „A magyar jogrend — mondotta — a mostani hely-zet következtében felborult. A nemzet egészséges ösztöne jövőjének biztosítá-sa miatt új, akaratkijelentő szövet alkot. Ez természetesen ideiglenes. Az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek az a feladata, hogy biztosítsa az állam fennmara-dását és tisztázza egyrészt a magyar nemzet új külpolitikáját, másrészt meg-tegye az előkészületeket, hogy új, demokratikus alkotmány alakulhasson ki.” Kommunisták és szociáldemokraták ugyanezeket a kérdéseket valamivel ugyan határozottabban, radikálisabban, de a lényegét illetően még ekkor hasonlóan fogalmazták meg. A németellenes harc, a demokratikus feladatok és a föld-reform, valamint a szociális tennivalók felsorolása után Vas Zoltán a követke-zőket mondta: „Ami az összeülő Ideiglenes Nemzetgyűlés jogalapját illeti, minden törvényhozás egyedüli jogalapja csak a népakarat lehet. Egy, a nép érdekekben működő nemzetgyűlés, ha nem is formalisztikus közjogi szabályok alapján ült össze, inkább kifejezi az egész nemzet akaratát, mint az előző or-szágyűlés, mely csak osztályérdekeket tartott szem előtt.” Valentiny Ágoston, SzDP képviselő így fogalmazott: „az Ideiglenes Nemzetgyűlést jogforrás-nak tekinthetjük, mert ez a nemzeti bizottságokon keresztül a néptől származ-tatja felhatalmazását. Ma, hogy nincs államfő és nincs parlament, vissza kel-lett menjünk magához a néphez.” A továbbiakban kifejtette, hogy sok kény-szermegoldásra lesz majd szükség, mert jogi szofizmákkal nem lehet mindent elintézni, de a jelenből „ami az étellel összeegyeztethető, azt meg kell tartani”. Még Teleki Géza is, aki a horthysta politikusok közül a legkonzervatívabbnak

¹¹⁰ Néplap, 1944. dec. 17. 3. H. R. „A Nemzetgyűlés elé!” c. cikk, dec. 20. 3. *Radó I.*: „Alkotmányosság”. dec. 21. H. R. aláírású vezércikk és dec. 19., 3. Miklós Béla nyilatko-zata.

tűnt fel, — legalábbis a nyilvánosság előtt — a következőket nyilatkozta választási megbízatásáról visszatérve: „Bejártam most az országot Pécestől Debrecenig és kimondhatatlan az az öröm, amellyel az emberek az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakításáról szóló hírt fogadták. Az ország fellélegzett.”¹¹¹

A pozitív irányú, az ország mentését szolgáló agitáció és propaganda mellett azonban az MNFF jobboldalán álló erők és még inkább a konzervatív horthysta csoport egyes tagjai titokban már ekkor, az előkészítés idején megindították aknamunkájukat a demokratikus, a népi irányzat ellen. Ilyen felkészülésről és tevékenységről, egyrészt, maga Teleki Géza számolt be a már többször idézett, 1955-ben kelt cikkében. A Moszkvában kialakított magyarországi tervnek és annak megvalósítását célzó, a hazautazás alakalmával a vonaton folytatott tárgyalásoknak az ellensúlyozására — Teleki szerint — ők is már a vonaton kezdtek felkészülni! „Ezek ellensúlyozására — írta — Miklós bizalmas tárgyalásokat folytatott négyesben Vörössel, Faraghóval és Telekivel. Ezeknek a tárgyalásoknak az eredményét a következőkben foglalták össze”: Itt első pontként keservesen állapították meg, hogy „a nyugati hatalmakat Magyarország sorsa nemigen érdekli, . . .” majd a második pontban a szovjet politikát kétszínűséggel vádolták, hogy az nem mondott le kommunista célkitűzéseiről és arról sem, hogy érdekli, mi történik majd Közép-Európában. A 3. pontban mindehhez hozzátették, hogy Magyarország megmentését nekik úgy kell végezni, hogy közben egy orosz kommunista bekebelezési törekvés is fenyegeti, „amelyet a nyugati hatalmak pártolnak”. A nemzetközi kiinduló mező ilyen téves és egyoldalú értékelése után a 4-dik és 5-dik pontban szabták meg „bizalmasan” a teendőiket. „4. A magyar nemzetet politikai csődből kell újra feltámasztani és a leendő kormányt a lehetőségekhez képest alkotmányos módon létrehozni, tehát nemzetgyűléssel megválasztani. 5. A magyar ideiglenes kormány legfontosabb feladatai lesznek:

- a) a németeknek hadat üzenni,
- b) a végleges fegyverszünetet megkötni,
- c) a politikai, társadalmi és gazdasági életet elindítani és normális vágyba terelni,
- d) alkotmányos és szabad választást előkészíteni és lefolytatni.”

És végül mindezeket „szigorú orosz ellenőrzés mellett” és a kormányban résztvevő „kommunista elemek ellenére kell végrehajtani”.¹¹²

Ha el is fogadjuk, hogy ilyen „bizalmas ellensúlyozó” célkitűzés a horthysta csoportban, vagy legalábbis Teleki felfogásában már Moszkvából hazajövet kialakult, akkor is meg kell állapítani, hogy az a fentiek tanúsága szerint nagyon, de nagyon vérszegény volt. Tulajdonképpen abban semmi új és semmi önálló elképzelés vagy gondolat nem található. Egészében abban a Horthy-korszak konzervativizmusának antikommunizmusa és a demokráciaellenessége vonul végig, mégpedig, az utóbbinak is valamennyi megjelenési formájával szemben. Mind a demokratikus nyugati hatalmaknak a Szovjetunióval összefogó kelet-európai fő politikáját, mind pedig a hazai demokratikus átalakítási feladatokat teljesen elveti, illetve azokból semmit nem vállal. Még az a minimális rugalmasság is hiányzik e feladatot meghatározó elképzelésből, hogy az „alkotmányosság” leple alatti rendszerátmentés osztálycéljainak segítése érde-

¹¹¹ Lásd *uo.* 1944. dec. 21. 2—3.

¹¹² *Dr. Teleki Géza: A moszkvai... 3—4.*

kében valamilyen kompromisszumra képes lenne. Jellemzi viszont az osztály, illetve politikai ellenfél (az ellenség számára is Németország) ostobán téves megítélése!

Tulajdonképpen a hazai és nemzetközi antifasiszta és demokratikus erők több együttesen megvalósítandót nem is vártak tőlük, — sőt! —, mint amit Teleki itt *konkréten konspiratív ellentervnek* beállított. Ha csak a Teleki által leírtakat is valóban végrehajtják a „bizalmas tárgyalásokat folytatók”, már akkor is nagymértékben hozzájárultak volna az ország, a nemzet katasztrófától való megmentéséhez. Volt idő, 1944 szeptembere és októbere, amikor — mint korábban láttuk — a demokratikus erők, benne a kommunista párt is, még a Teleki Géza által utólag összegezeteknél is lényegesen kevesebbel beérték volna ahhoz, hogy támogassák Horthy kormányzót az országnak a háborúból való kivezetéséért és a függetlensége visszaszerzéséért valóban megindítandó küzdelemben. Mindebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a magyar németellenes konzervatív erőknek még csak egy minimális szinten elfogadható önálló tervük vagy elképzelésük sem volt, amely szerint legalább osztályérdekeknek megfelelően a hódító Németország ellen felléptek volna. Szerencsére ugyan így hiányzott a demokratikus erőkkel szembeni komolyabb tervük is. Ezért a Teleki-féle konzervatív elemek csak kapkodó, passzív és eléggé ösztönös sikon mozgó akadályozó aknamunkát tudtak kifejteni a demokratikus és népi erőkkel szemben.

Az előkészítés napjaiban a fenti katonatiszti és konzervatív csoport és a még német-nyilas uralom alatt lévő horthysták között közvetett kapcsolat is létrejött. Ez azonban még a Horthy által küldött tájékoztató utasítások segítségével sem vezethetett már komolyabb „eredményre”. Vörös János naplójának december 20-i bejegyzése szerint az egyik, a fronton keresztül érkezett újságíró „jelentette, hogy Horthy Istvánné írt levelet gróf Bethlen István fiának, . . . és azt írta, hogy apósa nem mondott le kormányzói tisztségéről, és ő ma is kormányzó és a nemzet mindenben Veress vezérezredes (Veress Lajos — K. M.) és az én (Vörös János — K. M.) kívánságom szerint cselekedjen”. Elképzelhető, hogy ez a tájékoztató üzenet milyen célú lehetett. Megpróbálták így is az átmentését segíteni és ezzel is erősíteni Horthy kormányzói jogfolytonosságát még mindig elképzelők, vagy vallók táborát, de annak különösebb hatása sem Vörös tábornokra, sem közvetlen környezetére már nem volt. A kapcsolatfelvétel nem erősítette meg Debrecenben Horthy egyébként is gyorsan csökkenő híveinek pici táborát. Bár Vörös János, naplóbejegyzése szerint, a Horthyra vonatkozó üzenetet átvette, sőt, Bethlen Istvánnak egy viszont üzenetet is küldött, de — úgy tűnik — a tábornok már ismerte Bethlen mindentől elzárkózó álláspontját a szovjet oldalon — abban csak arra vonatkozó megjegyzését kérte továbbítani, hogy „ilyen súlyos időkben a nemzet ilyen közismert és értékes emberei ne vonuljanak vissza és e súlyos időkben a felelősséget ne hárítsák el. Minél előbb a kormányba kell állnia és ő is felelősséggel dolgozzon a nemzet újjászületésén.”¹¹³

Talán lényegesebb volt a fenti horthysta és konzervatív próbálkozásoknál az a körülmény e napokban Debrecenben, hogy a KGP-polgári erők a munkaspártokkal és a NPP-vel szemben már megkezdték kiépíteni kapcsolataikat és együttműködésüket a kormányba kerülő horthysta csoporttal. Erről szintén Vörös János naplójából szerezhattünk tudomást. Nevezett tábornok szintén

¹¹³ HIL. Vörös naplója. 1944. dec. 20-i bejegyzés.

december 20-án vetette papírra naplójába, hogy érdekes javaslatot, illetve közlést tett neki Balogh páter, akivel a nap folyamán megbeszélést tartott. Tulajdonképpen arról a fura kezdeményezésről van szó, hogy még meg sem alakult a kormány, de a polgári, burzsoá erők egyik, nem is legjobboldalibb képviselője máris a baloldal egyik következetes miniszterének a kormányból történő lehető leggyorsabb eltávolításának a hálóját kezdte szőni. „Említette Balogh István — írta Vörös —, hogy Erdei Ferenc igen erős kommunista, ... A szélsőségek erős harcosa, törekedni kell arra, hogy minél előbb a kormányból kiválják. Kifejtette továbbá, hogy a nemzeti parasztpárt nem más, mint egy kommunista párt, csak azért vettek fel más nevet, hogy a kormányban ne tűnjék fel, hogy annyi kommunista miniszter van.”¹¹⁴

Balogh Istvánnak ez az akciója mutatja, hogy a burzsoázia igen hamar megkezdte a támadást a népi, a demokratikus forradalmi baloldal ellen kormány-szinten is! Az NPP ellen indított támadása során megfeldkeztet azonban arról, hogy a PDP legalább annyira csinált pártja a KGP-nek, mint amennyire szoros szövetségese és segítettje az MKP-nek az előbbi. Pedig ő azt közvetlenül tudta, hiszen Szegeden és környékén éppen tőle számozott a javaslat, hogy legyen egy külön PDP, mert így több, a polgári társadalmat védő tagja lehet a paritásos részesedésnek megfelelően a különböző bizottságoknak és hivataloknak!

Mindezek a kezdeti jobboldali kísérletek és jelenségek egyelőre még mélyen háttérbe szorultak az össznemzeti célok központbaállása és a nemzeti összefogás erejének kiszélesedése és további növekedése időszakában. Az előkészítés periódusában még azok nem kerültek felszínre, így közvetlenül és nyíltan nem is gátolhatták az új, demokratikus hatalmi szervezet napirenden lévő megteremtését. Természetesen az osztály- és társadalmi ellentétek az MNFF-en belül is megvoltak, és közvetetten hatottak is, de azokat valamennyi oldal zömében alá tudta rendelni az ország- és nemzetmentő nagy feladatoknak.

¹¹⁴ Uo.